

**Az emberi jogok érvényesülése a személyi szabadság
elvonása során, különös tekintettel az Emberi Jogok
Európai Bírósága magyar vonatkozású döntéseire és az
ügyészi ellenőrzések tapasztalataira**

TDK dolgozat

(kézirat lezárva: 2012. november 1-jén)

Jelige: Medve

Tartalomjegyzék

I. Bevezető gondolatok.....	3
II. Az ügyészi törvényességi felügyelet fejlődéstörténete Magyarországon	4
III. Az ügyészi törvényességi felügyelet napjainkban.....	7
IV. Az ügyészi törvényességi felügyelet nemzetközi jogi feltételei és keretei	8
V. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az általános börtönkörülmenyekkel kapcsolatos gyakorlata	13
5.1 A börtönök zsúfoltságával és állapotával kapcsolatos panaszok.....	13
5.2 A fogvatartottak egészségügyi ellátásának vizsgálata	19
5.3 A Különleges Biztonságú Körletek szabályainak értékelése.....	24
VI. Az elítéltek kapcsolattartási jogával kapcsolatos panaszok	28
VII. A fogvatartottak bántalmazásával kapcsolatos ügyek	32
VIII. Az elítéltek választójogának kérdései – egy elhárított probléma	38
IX. Záró gondolatok	39
Felhasznált irodalom	43
Felhasznált jogesetek.....	45

„Hiába az anyagi jog tudományos művelése, a büntetésről vallott teóriák kidolgozása és hirdetése, a kiszabás elveinek kidolgozása, ha minden elképzelések megbuknak a diszfunkcionális végrehajtáson.”
(Deák Ferenc)

I. Bevezető gondolatok

A szabadságvesztés büntetésüket töltő elítéltekkel szembeni bánásmód fontos értékmérője annak, hogy az állam mennyire tartja tiszteletben az alapvető emberi jogokat. Ugyan kétségtelen, hogy a jogerősen elítélt személyek korábban valamilyen bűncselekményt követtek el, azonban számukra a személyes szabadságuktól való megfosztás jelenti a joghátrányt, ami nem párosulhat egyéb, az emberi méltóságukat sértő körülményekkel. Napjainkban már Európában általánosan elfogadott, hogy a nemzeti jog garantálja az elítéltekkel való megfelelő bánásmódot, mégis időről időre felmerül egyes államokban (hol egyedi ügyekben, hol tömegesen) a fogvatartottak emberi méltósága megsértésének lehetősége. Nem véletlen, hogy a belső jogon túlmenően számos nemzetközi egyezmény, és azokon alapulva nemzetközi bírói és egyéb szervek (ideértve mindenekelőtt az Emberi Jogok Európai Bíróságát és a Kínzás és az Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére alakult Európai Bizottságot) tevékenysége is rendkívül fontos ebben a témakörben.

Tekintettel arra, hogy az elítéltek jogi helyzetének folyamatos vizsgálata elsősorban a hazai ügyészi szervezet feladata, és csupán az ügyek kis hányada jut el valamely nemzetközi fórum elé (sőt a hazai bíróságok előtt is meglehetősen csekély az elítéltek számára kedvező ítéletek száma), ezért dolgozatomban az ügyészi törvényességi felügyelet jogintézményének vizsgálatából kiindulva mutatom be a fogvatartottak jogi helyzetét. Tekintettel a terjedelmi korlátokra, nem foglalkozok részletesen az előzetes letartóztatásban vagy idegenrendészeti őrizetben levő személyek jogi helyzetével. Dolgozatom elsődleges céljának a hazai büntetés-végrehajtási intézetekkel kapcsolatos gyakorlat bemutatását választottam, ezért a strasbourgi bíróság magyar vonatkozású ügyeit részletesen, míg a más államok ellen zajló ügyeket csak utalásszerűen ismertetem.

II. Az ügyészi törvényességi felügyelet fejlődéstörténete Magyarországon

A büntetés-végrehajtás törvényessége ügyészi felügyeletének kezdetei a XIV. századig nyúlnak vissza. Már Pauler Tivadar is utal arra, hogy a királyi ügyigazgatóság ügyészeinek fontos feladata volt a nyomozás és a vádképviselés mellett, hogy felügyeltek az államfoglókra és ellenőrizték a kincstári követelések szabályszerű behajtását is.¹ A XVII. század végétől megszervezett tiszti ügyészi hivatalok a mai értelemben vett büntetés-végrehajtási felügyeletet is elláttak: nyilvántartották az elítélteket és a kezesség mellett szabadlábra helyezetteket, és rendszeresen ellenőrizték a tömlöcöket is.² Ez utóbbi feladatkörükben például ellenőrizniük kellett azt, hogy a börtönablakok az udvarra vagy a folyosóra nézzenek, de oly magasan, hogy belátni ne lehessen.³ A tiszti ügyészek függő helyzetéből következően ezen feladatok ellátása semmilyen befolyást nem jelentett sem a fogva tartás embertelen körülményeire, sem pedig a gyakran évekig húzódó büntetőeljárások menetére.⁴ Jól példázza ezt, hogy Katona József, mint tiszti főügyész 1828-ban Kecskemét Város Tanácsához fordult a rabok élelmezésének javítása érdekében.⁵

A királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. tc. teremtette meg Magyarországon az első egységes ügyészi szervezetet, és a bíróságoktól függetlenül működő királyi ügyészek alá rendelte a bírósági fogházakat. Lajtár István megállapítása szerint a hazai, központilag irányított büntetés-végrehajtási rendszer kialakulása ekkortól számítható⁶ – összhangban a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikkkel (mely az igazságszolgáltatást elkülönítette a közigazgatástól és megszüntette a törvényhatóságok bírói hatalmát), valamint az „első folyamodású bíróságok rendezéséről” szóló 1871. évi XXXI. törvénycikkkel (melynek 32. §-a értelmében a törvényhatóságok átengedték börtöneiket és azok felszerelését az újonnan szervezett bíróságok részére).

¹ PAULER Tivadar, *Büntetőjogtan*. Buda-Pest, 1873., II. 335.

² LAJTÁR István, *A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon*. HVG-ORAC, Budapest, 2010., 53.

³ SZENDREI Géza, *Szemelvények a tiszti ügyészek feladataiból*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2012., 19.

⁴ VÓKÓ György, *A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei és eszközei*. Ügyészségi Értesítő 1990/1. szám, 7.

⁵ SZENDREI Géza, *A magyar ügyészség évszázadai*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005., 48.

⁶ LAJTÁR i.m. 54.

Az ügyészségről szóló törvénycikk egy centrálisan felépített, a bíróságtól független, az igazságügy-miniszter felügyelete alá helyezett ügyészséget hozott létre. Mind az ügyészi törvény, mind pedig a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. tc. tartalmazta az ügyész büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatait. Az ügyésznek a börtönügyekkel kapcsolatos hatásköre kettős volt: „a jogerejűleg kiszabott büntetés végrehajtását eszközölni és arra felügyelni”.⁷ A törvény 25. §-a értelmében „Az ügyész a törvényszéki fogház fölött felügyel, és örökös különösen, hogy a foglyokkal való bánásmód, azok őrizete, ételmezése, ruházata, a fogházak tisztán tartása, és egyáltalában a fogházi házrend és fegyelem iránt fennálló törvényes rendeletek pontosan végrehajtassanak, és e végett a fogházakat havonként legalább egyszer megvizsgálja.” Vókó György számos példát hoz arra, hogy milyen feladatokat kellett a korabeli ügyészi szervezetnek ellátnia, és ezzel összefüggésben, mennyire részletekbe menően került szabályozásra már akkoriban is a rabokkal kapcsolatos bánásmód, így különösen:

- „a foglyoknak időről-időre a fogház falain belől a szabad levegő élvezete és a mozgás megengedendő;
- fekhelyül mindegyiknek szalmazsák, szalmapárna és takaró pokrócz adandó;
- a fogházi helyiségek naponként megtisztítandók és szellőzendők;
- a foglyok testének tisztántartására gondos figyelem fordítandó; a férfiak hetenkénti beretváltatása megengedendő, megnyíratásuk időszakonként elrendelendő;
- a börtönőrök kötelesek a foglyokkal komolyan, de nem túlzott szigorral bánni.”⁸

A II. világháború végét követően egy időre gyakorlatilag teljesen megszűnt a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletét ellátó ügyészi tevékenység. Egy 1950-ben hozott rendelkezéssel a nyomozást végző szervek kezelésébe került több büntetés-végrehajtási intézet, és a szabadságvesztés végrehajtása, valamint annak felügyelete is belügyminiszteri hatáskörre vált (a korábbi igazságügy-miniszteri hatáskörből).⁹ Olyannyira igaz ez, hogy a

⁷ 1871. évi XXXIII. törvénycikk 17. § f. pont.

⁸ Lásd: VÓKÓ György, *A bv. ügyész múlt századi feladatairól. Válogatás korabeli írásokból.* Ügyészek lapja 1995/3. szám, 81-85.

⁹ Részletesen lásd: *Fejezetek az ügyészség 130 éves történelméből 1871-2001.* Budapest, 2002., különösen 111-127.

belügyminiszter engedélyezte és szüntette meg a feltételes szabadságot is.¹⁰ Ez a megközelítés könnyű lehetőséget teremtett a törvénysértések elkövetéséhez: így például a szabadságvesztés szervezett módon történő megkezdésének biztosítására a belügyminiszter, a honvédelmi miniszter, az igazságügy-miniszter és a legfőbb ügyész 29/1954. számú együttes utasítást adott ki, mely a bíróságok részére előírta a büntetés végrehajtásával kapcsolatban rájuk háruló feladatokat – kiürésítve ezzel a kapcsolódó ügyészi jogosítványokat.¹¹

A fennálló jogrendben alapvető változást csak a Magyar Népköztársaság ügyészségéről szóló 1959. évi 9. törvényerejű rendelet, valamint az ennek nyomán kiadott 5/1959. számú legfőbb ügyészi utasítás hozott, mely meghatározta a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti ügyészi felügyelet szervezetét, alapvető feladatait, tárgyát, valamint a felügyelet gyakorlásának módját. Ez az utasítás volt az első, amely 1945 után meghatározta a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti ügyészi felügyelet szervezetét, alapvető feladatait, tárgyát, a felügyelet gyakorlásának módját. A jogszabály-változásokra tekintettel később a legfőbb ügyész az 1/1964. számú utasításával újra szabályozta a büntetés-végrehajtási felügyeleti teendőket, majd az 5/1968. Legf. Ü. számú utasítással módosította az 1/1964. számú utasítást.

A Magyar Népköztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény a korábbiaknál konkrétabban fogalmazta meg, hogy mi képezi a büntetés-végrehajtás törvényessége feletti felügyelet tárgyát, melynek nyomán kiadott 12/1973. (ÜK. 12.) Legf. Ü. utasítás részletesen szabályozta a büntetés-végrehajtás feletti ügyészi felügyelet szervezetét, a törvényességi felügyelet módszereit, figyelembe véve a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény rendelkezéseit is. A jogszabályi kereteket az 1979-ben elfogadott, a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet tette lényegében teljessé.

A rendszerváltásig terjedő időszakban az ügyészi törvényességi felügyelet súlya és hatásköre folyamatosan bővült, melynek nyomán az 1989. évi XXXI. törvény 31. §-a az Alkotmányban is rögzítette, hogy az ügyészség felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége

¹⁰ LAJTÁR István, *A büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészi munka helyzete és fejlődésének főbb irányai*. In: *Emlékképek az ügyészség történetéből*. Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 1996., 223-224.

¹¹ VÖKÓ György, *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2004., 54.

felett, melynek részleteit a Magyar Köztársaság ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvényt módosító 1989. évi XLVI. törvény, és ennek nyomán az 1/1990. Legf. Ü. utasítás tartalmazta.

III. Az ügyészi törvényességi felügyelet napjainkban

Az ügyészség büntető igazságszolgáltatásban betöltött szerepének egyre növekvő jelentőségű részét képezi az a felügyeleti és jogvédelmi tevékenység, melyet a büntetés-végrehajtás törvényessége felett lát el. Ez a törvényesség magában foglalja, hogy a büntetés-végrehajtási szervek rendeltetésüknek megfelelően működnek, mindent megtesznek a büntetés és (kényszer)intézkedés céljának megvalósítása érdekében. A törvényt sértések nem csupán a büntetőbírói határozatok végrehajtásának késedelmét eredményezhetik, de az állam büntető igényének érvényesülését is akadályozhatják, ugyanakkor a büntetés célján túlmenő hátrányokat is okozhatnak a végrehajtás hatálya alatt állóknak.¹² Általában kijelenthető, hogy ahol az emberek alapjogai korlátozás alá esnek (még ha törvény vagy bírósági ítélet alapján is), ott a legmesszemenőbb védelmet kell nyújtani az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. Ehhez az ügyészség rendelkezik kellő hatósági jogosítvánnyal, eszközökkel, szervezettel, szakismerettel, operatív módszerekkel, a bűnügyhöz minden szervnél és hatóságnál hozzáférhetőség lehetőségével.¹³

A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete két oldalról közelíthető meg: egyrészt érvényt kell szerezni a fogvatartottak jogainak, hogy sajátos helyzetükben ne érje őket több hátrány, mint amit a törvény előír, másrészt gondoskodni kell a többi ember, a társadalom jogainak védelméről azáltal, hogy az elítélten valóban hajtsák végre az ítéletet. Az ügyészi törvényességi felügyelet a fogva tartottak jogi helyzetének védelméhez, a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzéseivel, tényfeltárásaival, vizsgálataival és más felügyeleti jogosítványai gyakorlásával az állam büntetőhatalmi igényének alkotmányos, törvényes keretek tartását segítve.¹⁴ A rendszerváltást követően számos, az emberi jogok védelmét kiemelkedően fontosnak tartó nemzetközi szervezethez, így mindenekelőtt az Európa Tanácshoz és az

¹² VÓKÓ György, *Garanciák. A büntetés-végrehajtást övező biztosítékok*. Börtönügyi Szemle 1998/3. szám, 8.

¹³ VÓKÓ György, *Az ügyészség és a büntetés-végrehajtás*. In: CSEVÁR Antal (szerk.), *Emlékképek az ügyészség történetéből*. Budapest, 1997., 206.

¹⁴ VÓKÓ [2004] i.m. 412.

Európai Unióhoz történő csatlakozásunk eredményeként a jogalkotó és jogalkalmazó szervek számára is rendkívül fontossá vált az ügyész emberi jogvédelmi szerepkörének erősítése.

Napjainkban az Alaptörvény 29. §-a (2) bekezdésének c, pontja rögzíti, hogy az ügyészség „felügyeletet gyakorol a büntetés-végrehajtás törvényessége felett”, mely törvényességi felügyeletet az ügyészségről szóló 2011. évi CLXIII. törvény (különösen a 24. §), és az ennek nyomán kiadott, a büntetés-végrehajtás törvényességének ügyészi felügyeletéről szóló 5/2012. (I. 27.) LÜ utasítás tartalmazzák. A törvényességi felügyelet keretében egyebek között a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 21. §-ának (1) bekezdésére is tekintettel kell lennie az ügyésznek, melynek értelmében az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet őt kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet vagy a beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni.

IV. Az ügyészi törvényességi felügyelet nemzetközi jogi feltételei és keretei

Az ENSZ „A kisebbségek védelmére és megkülönböztetésük megakadályozására” (*Sub Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities*) létrehozott - albizottsága 1978-ban fogadta el az „Előzetes alapelvek valamennyi, bármely formában fogvatartott vagy bebörtönzött személy védelméről” című alapelveket, mely II.3. pontja kimondja, hogy „A fogvatartás vagy bebörtönzés bármely formájában a fogvatartott személy emberi jogait érintő intézkedést jogi vagy más hatóság hozhat vagy ezen hatóság hatékony ellenőrzése alá tartozik, mely hatóság státuszai és hivatali ideje a lehető legerősebb garanciákat nyújtja az illetékesség, a függetlenség és a pártatlanság területén.” A XXV.1. pont értelmében „A fogvatartási helyeket a fogvatartás helyének igazgatásáért felelős hatóságtól független illetékes hatóság által kinevezett, képzett és gyakorlott személyek rendszeresen fel kell, hogy keressék.”, míg a 2. pont megfogalmazása szerint „A fogvatartott vagy bebörtönzött személy számára biztosítani kell a jogot, hogy beszélhessen a fogvatartás helyét meglátogató személyekkel az intézmény alkalmazottjainak távollétében, figyelembe véve a fogvatartás helye rendjének és biztonságának fenntartásához szükséges feltételeket.” Az ENSZ Gazdasági és Szociális

Tanácsa Bünmegelőzési és Ellenőrzési Bizottsága 1990-ben ugyancsak rögzítette, hogy az ügyészeknek aktív szerepet kell játszaniuk a bírósági határozat végrehajtásában, illetve felügyeletében; kellő figyelmet kell fordítaniuk a hatalommal való visszaélésre, az emberi jogok súlyos megsértésére.¹⁵

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2000. október 6-án fogadta el a 19. számú ajánlását „Az ügyészség szerepe a büntető igazságszolgáltatási rendszerben” címmel.¹⁶ Az ajánlás 1. pontja értelmében „Az ügyészség hatóság, amely a társadalom nevében és a közérdek védelmében biztosítja a törvény alkalmazását mindazokban az esetekben, amikor a törvénybe ütköző magatartás büntető szankcióval fenyegetett, szem előtt tartva mind az egyén jogait, mind a büntető igazságszolgáltatási rendszer hatékonyságát.”

Az elítéltek jogi helyzetének vizsgálata során a nemzetközi jogi feltételrendszer kizárólag a nemzeti (ügyészi) ellenőrzési rendszerrel együtt értelmezhető, a kettő kölcsönösen feltételezi és erősíti egymást, bármelyik fogyatékosága az egész garanciarendszert gyengíti.¹⁷ A kétfajta ellenőrző rendszer egymás mellett élése és összekapcsolódása jelent igazi garanciákat arra nézve, hogy a jogfosztó és jogkorlátozó szankciókat az emberi méltóság tiszteletben tartásával hajtsák végre.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai börtönszabályokról szóló ajánlása részletesen foglalkozik az ellenőrzéssel.¹⁸ A 92. szabály 1. pontja értelmében „Kormányzati szervnek rendszeresen vizsgálnia kell a büntetés-végrehajtási intézeteket, hogy ellenőrizze: a nemzeti és nemzetközi jogi normáknak és a jelen szabályok rendelkezéseinek megfelelően működtetik-e azokat.” Az ajánláshoz fűzött magyarázat értelmében a „kormányzati szerv” kifejezés semleges: azok bármely minisztériumhoz (akár a belügyi, akár az igazságügyi minisztériumhoz) tartozhatnak, amennyiben azt a kormányzat legmagasabb szintű büntetés-végrehajtási hatóságai hozták létre, és azok felügyelete alatt állnak. A szabály nem határozza

¹⁵ Lásd: EAC 57/1990/1. számú határozat, lásd a melléklet 11. és 15. pontjait.

¹⁶ Rec(2000) 19. számú ajánlás

¹⁷ LAJTÁR *i.m.* 17.

¹⁸ Rec(2006) 2. számú ajánlás

meg az ellenőrző mechanizmusok megszervezését és a felügyeleti vizsgálatok tervezését, azok a kormányzati hatóságok hatáskörébe tartoznak.

Az ajánlás 93. szabályának 1. pontja a független ellenőrzés kapcsán kimondja, hogy „A fogva tartási feltételeket és a fogva tartottak kezelésének módját egy vagy több független szervezetnek ellenőriznie kell, amely(ek) megállapításait nyilvánosságra kell hozni.” Az ajánláshoz fűzött magyarázat szerint kiemelten fontos, hogy ezeknek a szervezeteknek a konklúzióit, valamint az érintett börtön igazgatósága által megfogalmazott esetleges észrevételeket a közvélemény tudomására hozzák. Az ellenőrző szervezetek jelentései tartalmazhatnak javaslatokat és észrevételeket akár a hatályos jogszabályokra és törvénytervezetekre nézve is. A 93. szabály 2. pontja hangsúlyozza azt is, hogy „Ezeket a független ellenőrző szervezeteket bátorítani kell a börtönök látogatására, a törvényben feljogosított nemzetközi szervezetekkel való együttműködésre.” Ilyen nemzetközi szervezetnek (pontosabban, szervnek) tekinthető a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult európai bizottság, mely nemzetközi szerv(ezet)ek általában a korlátozott pénzügyi forrásaikra és a felkeresendő államok relatíve magas számára tekintettel egyre jobban kénytelenek a nemzeti és független ellenőrző szervezetek tevékenységére is támaszkodni.

Az Európa Tanács keretében azonban nem csupán az említett ajánlás, de kötelező nemzetközi szerződés kidolgozására is sor került a tárgykörben. Elsőként 1976-ban a Svájci Kínzás Elleni Bizottság elnöke, Jean-Jacques Gautier tett javaslatot egy olyan nemzetközi egyezmény kidolgozására, mely alapján minden fogvatartási intézményt független szakértők keresnének fel. A tervezetet hivatalosan Costa Rica nyújtotta be az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához 1980. március 6-án, azonban ekkor még nem került elfogadásra. Azonban a tervezet alapján az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése elfogadta a 909 (1981) számú ajánlását, melyben felkérte a Miniszteri Bizottságot, hogy szólítsa fel az Európa Tanács tagállamainak kormányait az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága által előkészített Kínzás elleni egyezmény tervezetének elfogadására.¹⁹ Három évvel később, a Parlamenti Közgyűlés 971 (1984) számú

¹⁹ Részletesen lásd: *Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment*, <http://www.cpt.coe.int/en/documents/explanatory-report.htm> (2012. október 31-i letöltés)

ajánlásának melléklete már tartalmazta a Gautier-féle tervezeten alapuló kínzás elleni európai egyezmény szövegváltozatát, melyet végül 1987. június 26-án fogadott el a Miniszteri Bizottság, 1987. november 26-án nyílt meg aláírásra és hét állam ratifikációját követően 1989. február 1-jén lépett hatályba. Az Egyezménynek az Európa Tanács valamennyi tagállama részese, Magyarország vonatkozásában 1994. március 1-jén lépett hatályba²⁰, és az 1995. évi III. törvény hirdette ki. Az Egyezmény 1. cikke alapján jött létre a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult európai bizottság (röviden: Kínzás Elleni Bizottság, vagy az angol elnevezés rövidítése alapján CPT), mely többek között helyszíni látogatások révén vizsgálja meg a szabadságuktól megfosztott személyekkel szembeni bánásmódot. A CPT különösen

- megvizsgálja a meglátogatott intézmények általános körülményeit;
- megfigyeli a rendfenntartó állomány és más szervek személyzetének hozzáállását a szabadságuktól megfosztott személyekhez;
- beszélgetéseket folytat a szabadságuktól megfosztott személyekkel, hogy megismerje az előző két ponttal kapcsolatos véleményüket és meghallgassa esetleges sérelmeiket;
- megvizsgálja a szabadságvesztés alapjaként szolgáló jogi és adminisztratív kereteket.²¹

A nemzetközi jogi szabályrendszer csak a keretet határozza meg, melyet az egyes államok aztán eltérő mértékben tölthetnek ki tartalommal. Vókó György három csoportot különböztet meg a törvényességi felügyelet ellátása szempontjából:

- az első csoportba azon államok tartoznak, ahol az ügyészség kizárólagosan látja el a törvényességi felügyeletet, és az ügyészség jellemzően független a végrehajtó hatalomtól;
- a második csoportba tartozó államokban a törvényességi felügyelet ellátása egy meghatározott körben a bíróságok feladata;

²⁰

Forrás:

<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=126&CM=8&DF=22/10/2012&CL=ENG>
(2012. október 31-i letöltés)

²¹ Részletesen lásd: VÓKÓ György, *Új európai börtön szabályok és magyarázatuk*. Budapest, 2007., 14-15. A CPT működését részletesen elemzi: VÓKÓ György, *Európai büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006., 287-292.

- míg a harmadik csoportot az ún. vegyes törvényességi felügyelet képezi, melynek keretében egyes országokban a felügyeletet a bíróság az ügyészséggel közösen végzi, vagy pedig azt vegyes összetételű bizottságok végzik.²²

Az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet már idézett 21. §-a értelmében az elítélt emberi méltóságát tiszteletben kell tartani, nem lehet kínzásnak alávetni, kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmódban részesíteni, rajta orvosi kísérletet vagy a beleegyezése nélkül tudományos vizsgálatot vagy kísérletet végezni. Ez a rendelkezés összhangban van számos, Magyarország által is vállalt nemzetközi kötelezettséggel, így különösen az alábbiakkal:

- a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikke értelmében „A szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberi személyiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni”.²³
- az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikke értelmében „Senkit nem lehet kínzásnak vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni”.²⁴
- ugyancsak említést érdemel a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény,²⁵ és
- a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló (az előzőekben már ismertetett) európai egyezmény.²⁶

A már idézett európai börtönszabályokról szóló ajánlás 49. szabálya értelmében „A büntetés-végrehajtási intézetben a biztonság, a biztonságosság és fegyelem követelményeinek figyelembe vételével kell fenntartani a rendet, mialatt a fogvatartottak számára olyan életkörülményeket kell biztosítani, amelyek tiszteletben tartják az emberi méltóságot és teljes körű tevékenységi programot kínálnak számukra, a 25. szabály értelmében”.

Ezzel összefüggésben kell megemlíteni a 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevél rendelkezéseit, mely a CPT ügyészségre vonatkozó ajánlásainak végrehajtása tárgyában került kiadásra. A

²² VÓKÓ György, *A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei és eszközei.* Ügyészségi Értesítő 1990/1. szám, 3-4.

²³ kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

²⁴ kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény

²⁵ kihirdette: 1988. évi 3. törvényerejű rendelet

²⁶ kihirdette: 1995. évi III. törvény

körlevél értelmében az ügyészség valamennyi fogva tartási helyen (így a rendőrségi fogdáknak és a büntetés-végrehajtási intézeteknek) minden ellenőrzés alkalmával, de legalább havonta két alkalommal kiemelt súllyal kell vizsgálni a bánásmód törvényességét. A fogva tartottak meghallgatása során az ügyész köteles tájékozódni a kínzás elleni egyezményben foglaltak megtartásáról, és ezt szűrőpróbaszerűen kiválasztott négyszemközti meghallgatás során is köteles ellenőrizni, és amennyiben egyezményesértést észlel, köteles a szükséges intézkedéseket megtenni (ideértve a büntető, szabálysértési, fegyelmi vagy éppen kártérítési eljárás lefolytatásának kezdeményezését is), a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztályának történő jelentéssel egyidejűleg. A főügyészségek a fogva tartottakkal való bánásmód törvényességének megyei helyzetéről minden év március 31. napjáig írásban kötelesek jelentést tenni a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya számára, mely jelentésekből készült áttekintések Börtönügyi Szemlében publikált változatát a dolgozatomban későbbi részében elemzem is.

V. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának az általános börtönkörülményekkel kapcsolatos gyakorlata

5.1 A börtönök zsúfoltságával és állapotával kapcsolatos panaszok

Az elmúlt időszakban egyre több ügyben hozott az Emberi Jogok Európai Bírósága olyan ítéletet, melyben a börtönkörülmények (és ezen belül is a fegyházak zsúfoltsága) miatt állapította meg az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének sérelmét.

A börtönök zsúfoltságával kapcsolatos ügyek közül területi okokból csupán egy, Szlovénia ellen folyó közelmúltbeli, 2011. októberi ügyet említek meg. 2009-2010-ben ugyanis a hivatalosan 128 elítélt befogadására alkalmas intézményben 261, illetőleg 245 főt tartottak fogva, és az egy főre jutó terület alig 2,7 m² volt (miközben egyes augusztusi napokon a cellák hőmérséklete a 28 Celsius fokot is meghaladta), mely egyértelműen megalázó

bánásmódnak minősült a Bíróság megítélése szerint.²⁷ Az ügy érdekessége, hogy a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a ljubljanoi börtön (és általában a szlovéniai börtönök) éveken át tartó zsúfoltsága olyan problémát jelent, melynek kezelése érdekében a szlovéniai hatóságoknak intézkedéseket kellene tenniük a zsúfoltság csökkentése érdekében azért, hogy elkerüljék a jövőbeni strasbourgi marasztaló ítéleteket. A CPT 2002-ben és 2008-ban is megismételte, hogy Ljubljánában egy cellában legfeljebb 4 elítélt elhelyezése volna kívánatos, mely előírás betartására külön is felhívta a strasbourgi bíróság a szlovén kormány figyelmét.²⁸

Grád András szerint az utóbbi időben született ítéletek alapján az állapítható meg, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága nagyjából 3 m²-ben határozza meg elítéltenként a még elfogadható cellaméretet²⁹, mely alól még akkor sem tesz a Bíróság kivételt, ha a bepanaszolt kormány azzal védekezik, hogy a kérelmező egy egész ágyat használhat teljesen egyedül.³⁰ Meglátásom szerint azonban ez a 3 m²-es „szabály” egyáltalán nem tekinthető köbe vésett előírásnak³¹, miként ez az alábbi magyar ügyből is jól látható.

Szél László kérelmező azért fordult a Bíróságához, mert miután emberölés büntettének minősített esetében bűnösnek találták és jogerősen 15 évi börtönbüntetésre ítélték, a Budapesti Fegyház és Börtönben akként tartották fogva, hogy 21 hónapig egy 8,3 m² alapterületű cellában vele együtt három fő tartózkodott (egy főre 2,76 m² jutott), 21 hónapig egy 6,3 m² alapterületű cellában vele együtt két fő tartózkodott (egy főre 3,15 m² jutott), 9 hónapig egy 6,3 m² alapterületű cellában egyedül tartózkodott (egy főre 6,3 m² jutott), 9 hónapig pedig egy 25 m² alapterületű cellában vele együtt nyolc fő tartózkodott (egy főre 3,125 m² jutott). A kérdéses időszakban a Budapesti Fegyház és Börtön telítettsége 150 %-os volt, az országos arány 2007. októberében 132 %, 2008. júliusában 122 % volt.³²

²⁷ ECHR, *Mandic és Jovic kontra Szlovénia* ügy, 2011. október 20-i ítélet, ügyszám: 5774/10. és 5985/10., lásd az ítélet 80. pontját.

²⁸ ECHR, *Mandic és Jovic* ügy, 127. pont

²⁹ ECHR, *Pitalev kontra Oroszország* ügy, 2009. július 30-i ítélet, ügyszám: 34393/03.

³⁰ ECHR, *Lind kontra Oroszország* ügy, 2007. december 6-i ítélet, ügyszám: 25664/05.

³¹ Lásd például: ECHR, *Kalashnikov kontra Oroszország* ügy, 2002. július 15-i ítélet, ügyszám: 47095/99., melyben a Bíróság hangsúlyozta, hogy a CPT ajánlása szerint 7 m² az ideális férőhely egy elítélt számára.

³² ECHR, *Szél kontra Magyarország* ügy, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30221/06.

Az ügyben megvizsgálandó első kérdés az volt, hogy a kérelmező kimerített-e valamennyi érdemi jogorvoslati lehetőséget, ekként kérelme egyáltalán befogadható-e. A bepanaszolt magyar kormány idézte a *Sárközi ügyben* született döntést, melyben az Emberi Jogok Európai Bizottsága megállapította, hogy „bár az illetékes ügyészséghez fordulás lehetősége a vonatkozó jogi szövegekben bizonytalanul van megfogalmazva abban a tekintetben, hogy kötelező-e kivizsgálni az egyedi panaszokat, és hogy a kérelmező jogosult-e határozatot kapni a saját ügyében, mindezek ellenére a felügyeleti mechanizmus hatékony jogorvoslatnak bizonyult.”³³ A konkrét esetben azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy ítélte meg, hogy tekintettel arra, hogy a magyar börtönök túlszűfoltak általában is, és konkrétan a Budapesti Fegyház és Börtön is, ezért bármilyen börtönhatósághoz vagy ügyészhez fordulás a zsúfoltság tekintetében bizonyosan nem tekinthető hatékony jogorvoslati lehetőségnek, hiszen többlet-férőhely teremtesére egyik hatóságnak vagy ügyészségnek sincs törvényes eszköze.³⁴

Érdekes megemlíteni, hogy amíg a korábban idézett, Oroszországgal kapcsolatos ügyben Grád András úgy érvelt, hogy 3 m² alapterület szükséges minimálisan egy elítélt számára ahhoz, hogy a zsúfoltságra tekintettel az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének sérelme ne merülhessen fel, addig a konkrét esetben a Bíróság inkább a CPT megállapítására hagyatkozott, mely 4 m² egy főre jutó életteret tartott minimálisan elfogadhatónak.³⁵ Tekintettel arra, hogy a konkrét esetben több, mint 4 éven keresztül nem vitatottan nem jutott legalább ekkora élettér a kérelmező számára, ezért a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az Egyezmény 3. cikkében foglalt embertelen és megalázó bánásmód tilalmának sérelme állapítható meg. Az ügyben a Bíróság a kérelmező számára 12 ezer euró nem vagyoni kártérítést ítél meg, mely rendkívül magas összeg, és amennyiben az elkövetkező időszakban több hasonló marasztalásra is sor kerül, rendkívül komoly terhet jelenthet a magyar költségvetés számára, rákényszerítve a jogalkotót a börtönök zsúfoltságának valamilyen formában történő csökkentésére – mely történhet új börtönök építésével éppúgy, mint a szabadságvesztés-központú büntetőpolitika módosításával. Megjegyzést érdemel, hogy 2012. januárjában a *Kovács István Gábor-ügyben* (mely ügyet más szempontok alapján a

³³ ECommHR, *Sárközi kontra Magyarország ügy*, 1997. március 6-i jelentés, ügyszám: 21967/93, 123. pont

³⁴ ECHR, *Slawomir Musial kontra Lengyelország ügy*, 2009. január 20-i ítélet, ügyszám: 28300/06, különösen a 75. pont

³⁵ Lásd például a CPT 2009. március 24. és április 2. közötti magyarországi látogatásáról tett jelentés 65. és 80. bekezdését.

későbbiekben részletesen elemzek) a Szegedi Börtön túlszűfolttségára is tekintettel állapított meg a strasbourgi bíróság 10 ezer euró nem vagyoni kártérítést.³⁶

Említést érdemel, hogy a jogalkotó a 12/2010. (XI. 9.) KIM rendelettel módosította a 6/1996. (VII. 12.) IM rendeletet, mely a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályait tartalmazza. A módosítást követően az IM rendelet 239. §-ának (1) bekezdése értelmében a zárkában (lakóhelyiségben) elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy személyenként lehetőség szerint 10 m³ légtér és 4 m² mozgástér jusson. Tekintettel arra, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt folyamatban levő ügyekről a magyar jogalkotó hivatalosan is értesül, ezért a módosítás célja feltehetően az volt, hogy ne minősüljön a nemzeti jog előírásaival ellentétesnek a börtönök túlszűfolt állapota, mely (belső jog szerint jogszerűnek minősülő) állapot pedig a magyar kormány számára hivatkozási alapul szolgálhatott volna a strasbourgi bíróság előtti eljárásban. Miként az ebben a fejezetben bemutatott jogeset-elemzések is mutatják, a kívánt módosítás nem érte el a jogalkotói célt, már csak azért sem, mert a börtönök zsűfolttségával kapcsolatos panaszokat nem a hatályos magyar jog, hanem az Emberi Jogok Európai Egyezménye és a Bíróság saját esetjoga alapján ítéli meg a strasbourgi bíróság. Egyes nézetek szerint azonban még a 4 m² alapterület is távol áll az elégségestől: Vókó György megjegyzi, hogy a CPT gyakorlatából közvetett módon az vezethető le, hogy a 9-10 m² alapterületű egyszemélyes zárkát tekinti kívánatos méretűnek.³⁷

Megítélésem szerint a strasbourgi bíróság által megállapított kártérítési összegek (10 ezer euró, illetőleg 12 ezer euró) a magyar állam szempontjából kellően súlyosak ahhoz, hogy az megfontolja akár újabb férőhelyek létesítését (Sajó András, az Emberi Jogok Európai Bírósága magyar bírāja 2012. áprilisában kérdésemre külön is megerősítette, hogy a megítélt kártérítési összegek nagyságát ez a tényező is befolyásolta), akár pedig a büntetések kiszabásával és végrehajtásával kapcsolatos jogpolitika felülvizsgálatát. Ismerve ugyanakkor az Emberi Jogok Európai Bírósága következetes ítélkezési gyakorlatát, Magyarország jó eséllyel számíthat a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttsága tárgyában újabb

³⁶ ECHR, *Kovács István Gábor kontra Magyarország ügy*, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 15707/10.

³⁷ VÓKÓ [2007] i.m. 39.

elmarasztaló ítéletekre.³⁸ Nem véletlenül jegyzi meg Pacsek József, hogy a zsúfoltság csökkentése érdekében a költségvetési források bevonása mellett legalábbis megfontolandó a fogva tartottak kevésbé zsúfolt büntetés-végrehajtási intézetekbe történő átszállítása éppúgy, mint az intézet elhagyásával járó jutalmak alkalmazásának kiterjesztése is.³⁹

A CPT 2009. március-áprilisi, negyedik magyarországi helyszíni látogatásáról készített jelentése kifejezetten rögzíti, hogy az elmúlt években Magyarországon a börtönök zsúfoltsága csökkenő tendenciát mutat: a túltöltöttség 22 %-ra csökkent a CPT 2005. évi látogatásának idején mért 41 %-hoz képest, mely változás elsősorban a szombathelyi és tiszalöki börtönök megnyitásával a büntetés-végrehajtási kapacitás általános növekedésében keresendő. Ugyanakkor még ez a magas szám is aránytalanul szóródik az országban: a CPT azt is megjegyezte, hogy a látogatása idején például a miskolci büntetés-végrehajtási intézet túltöltöttségi rátája 85 %-os volt.⁴⁰ A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának legfrissebb (2011. december 31-i állapotot tükröző⁴¹) statisztikája szerint a túltöltöttség ismét növekvő tendenciát mutat, ezen folyamat okainak vizsgálata azonban meghaladja jelen dolgozat kereteit.⁴²

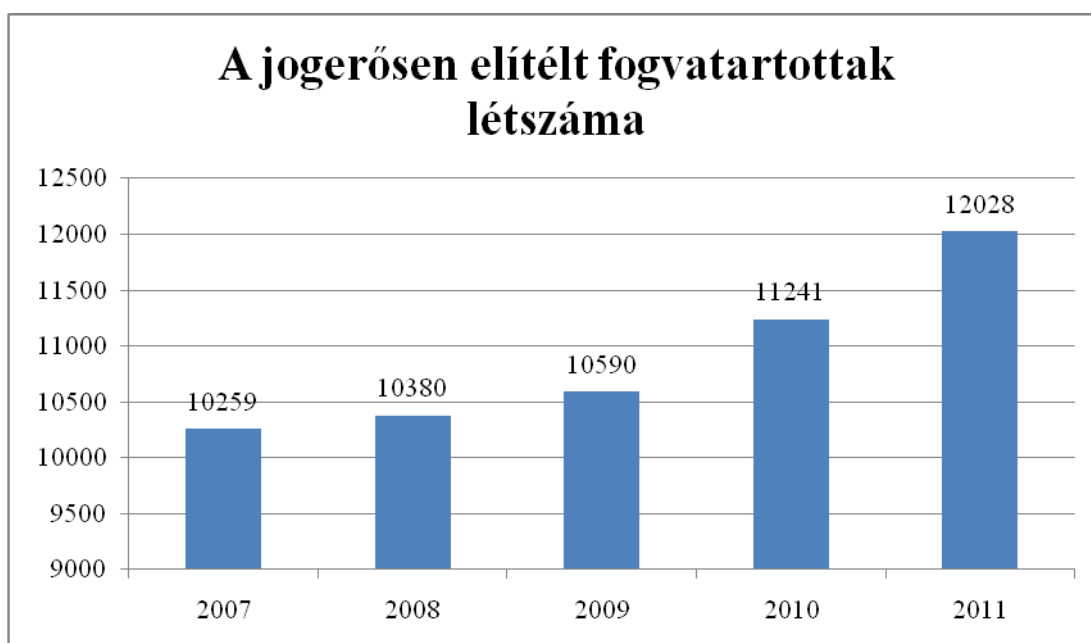
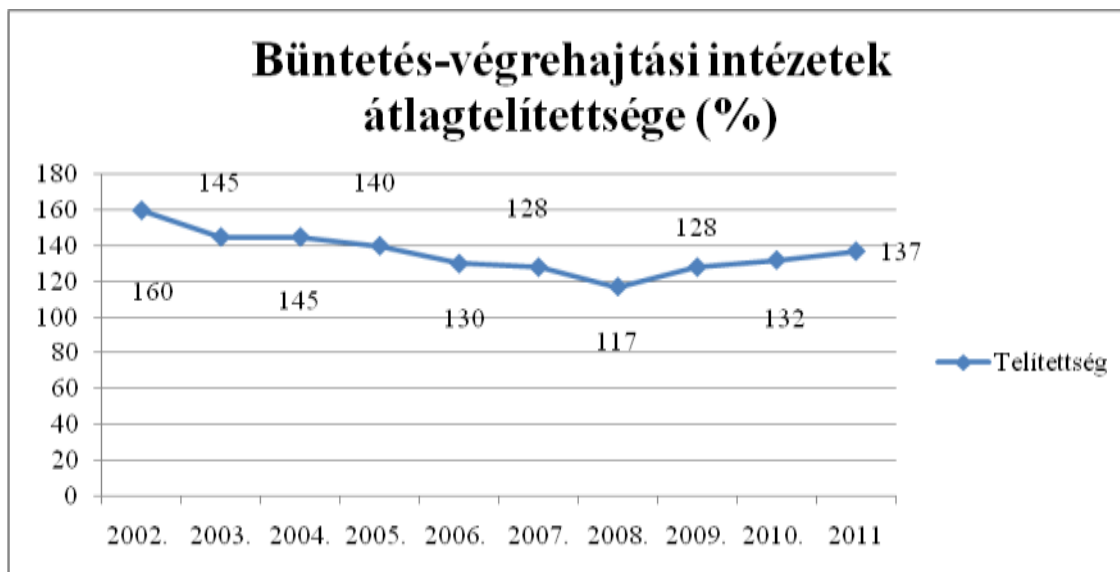
³⁸ PALLO József, TÖRÖCSIK Balázs, *A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (2. rész)*, Börtönügyi Szemle 2011/4. szám, 3.

³⁹ PACSEK József, *Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszzerű kérdései*. Börtönügyi Szemle 2011/4. szám, 9-10.

⁴⁰ Lásd a jelentés 54. pontját. Forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

⁴¹ A következő nyilvánosan is hozzáférhető statisztika a 2012. december 31-i állapotot fogja majd tükrözni, ez a dolgozat kéziratának 2012. novemberi lezárásakor még nem ismert.

⁴² Számok, tények 2011., 4-5. Forrás: <http://www.bvop.hu/?mid=77&cikkid=1682> (2012. október 31-i letöltés)

Az Emberi Jogok Európai Egyezményét azonban nem csupán a börtönök zsúfoltságával, hanem a fogva tartás során biztosított börtönkörülményre vonatkozóan is lehet esetenként alkalmazni, mely tekintetben az elmúlt évtizedekben fokozatosan megváltozott a Bíróság ítélkezési gyakorlata. A Bíróság (és az 1998. óta már nem létező Emberi Jogok Európai

Bizottsága) működésének első évtizedeiben Grád András még olyan esetre is idéz példát⁴³, amikor a CPT kifejezetten megállapította egy brit fegyintézet körülményeiről, hogy azok embertelenek és megalázóak, ám a Bizottság úgy ítélte meg, hogy a konkrét elítélttel szemben alkalmazott körülmények nem érik el az embertelen vagy megalázó bánásmód szintjét.⁴⁴ Napjainkban a Bíróság egyik leghíresebb ügyében azért állapított meg jogsértést, mert a Transznisztriaiban politikai okokból fogva tartott kérelmezők naponta 45 másodpercre vehették igénybe a folyosón elhelyezett illemhelyet annak kilátásba helyezésével, hogy a határidő túllépése esetén rájuk uszítják a kutyákat, így szükségleteiket csak a wc-vel fel sem szerelt cellákban végezhetik el. A cellák ettől függetlenül is szűkek és levegőtlenek, valamint túlszűfoltak voltak, ráadásul a kérelmezők egyike még tbv betegséget is kapott, így a Bíróság rekordmértű, 760 ezer euró összegű kártérítést ítél meg a négy kérelmező számára.⁴⁵ Ugyancsak jogsértőnek ítélte meg a Bíróság, amikor a krónikus hepatitisben és magas vérnyomás-betegségben szenvedő kérelmezőt kilenc hónapon át egy olyan cellában tartották fogva a hatóságok, ahol a 35 ágyra alkalmanként 110-120 elítéljt jutott, akiknek a jelentős része ráadásul dohányosok is voltak.⁴⁶ Szerencsére azt mondhatjuk, hogy a börtönkörülmények vonatkozásában (ide nem értve a korábban részletesen is elemzett zsúfoltságot) mind ez ideig Magyarországot elmarasztaló ítéletet nem hozott az Emberi Jogok Európai Bírósága, és általában is kijelenthető, hogy ezek a problémák elsősorban a Magyarországtól is keletre elhelyezkedő európai államokban merülnek fel.

5.2 A fogvatartottak egészségügyi ellátásának vizsgálata

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód fontos részét képezi a számukra biztosítandó egészségügyi ellátás kérdése, melynek elégtelensége ugyancsak alapot adhat a strasbourgi bíróság számára marasztaló ítélet meghozatalára. Az egészségügyi ellátás során számos szempontot kell a hatóságoknak tekintetbe venniük, hiszen más és más ellátást igényel egy mentálisan sérült vagy mondjuk egy rendkívül idős elítéljt, mint egy egészséges, ereje teljében

⁴³ GRÁD András, WELLER Mónika, *A strasbourgi emberi jogi bírósághoz kért kártérítések kézikönyve*. HVG-ORAC, Budapest, 2011., 138.

⁴⁴ ECommHR, *Delazarus kontra Egyesült Királyság ügy*, 1993. február 16-i határozat, ügyszám: 17525/90.

⁴⁵ ECHR, *Ilascu és mások kontra Moldova és Oroszország ügy*, a Nagykamara 2004. július 8-i ítélete, ügyszám: 48787/99.

⁴⁶ ECHR, *Florea kontra Románia ügy*, 2010. szeptember 14-i ítélet, ügyszám: 37186/03.

levő fiatal. Általában kijelenthető, hogy a hatóságoknak különös figyelmet kell fordítaniuk a fogvatartottak mentális állapotának vizsgálatára, ideértve az esetleges öngyilkossági kísérletek megelőzését, és részben ehhez kapcsolódóan is megfelelő börtönpszichológusi szolgálat létesítését is. Ez az előírás következik az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2006-ban elfogadott új európai börtön szabályokból is, mely előírja, hogy „minden fogvatartottnak részesülnie kell a szükséges orvosi, sebészeti, pszichológiai ellátásban, azokat is ideértve, amelyek szabad környezetben állnak rendelkezésre.”⁴⁷ Éppen ezért akár abban az esetben is az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértését állapíthatja meg a Bíróság, ha egy mentálisan sérült (a konkrét esetben krónikus paranoid skizofréniában szenvedő) elítéltet a hatóságok olyan bánásmódban részesítenek, mint más, egészséges elítélteket.⁴⁸ Hasonló módon (a sérülésekre, betegségekre maximális tekintettel) kell a börtönhatóságoknak bánniuk a nem mentális betegséggel vagy sérüléssel rendelkező elítéltekkel, legyen szó akár fertőző tbc betegségről⁴⁹ vagy éppen látási problémákról.⁵⁰ A Bíróság ugyanakkor azt is rögzítette, hogy az elítélt életkora (a konkrét esetben 90 év) önmagában nem alapozza meg a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmának sérelmét, és az emberiesség elleni bűncselekmények elkövetésével vádolt francia kérelmező panaszát elfogadhatatlannak nyilvánította.⁵¹ A megfelelő orvosi ellátás biztosításába pedig adott esetben akár a kábítószer-függő elítéltek függőségének orvosi kezelése is beleértendő.⁵²

A CPT többször idézett jelentése szerint az általa vizsgált három büntetés-végrehajtási intézetben (Salgótarján, Miskolc, Tiszalök) az egészségügyi ellátás színvonala és az egészségügyi személyzet (orvosok) száma összességében elfogadható volt⁵³, ami természetesen nem zárja ki olyan egyedi esetekben a jogsértések bekövetkezését, mint arra az *Engel ügy* vizsgálata során részletesen is kitérek. A fogvatartás során történő bántalmazások kérdését külön fejezetben vizsgálom, tekintettel arra, hogy Magyarországgal szemben ilyen tárgyú határozatot nem hozott a strasbourgi bíróság, ám mind a strasbourgi esetjog szerint,

⁴⁷ 40.5. szabály. Részletesen lásd: VÓKÓ [2007] i.m. 77-90.

⁴⁸ ECHR, *Dybeku kontra Albánia ügy*, 2007. december 18-i ítélet, ügyszám: 41153/06.

⁴⁹ ECHR, *Vasyukov kontra Oroszország ügy*, 2011. április 5-i ítélet, ügyszám: 2974/05.

⁵⁰ ECHR, *Xiros kontra Görögország ügy*, 2010. szeptember 9-i ítélet, ügyszám: 1033/07.

⁵¹ ECHR, *Papon kontra Franciaország ügy*, 2001. június 7-i elfogadhatósági határozat, ügyszám: 64666/01.

⁵² ECHR, *McGlinchey és mások kontra Egyesült Királyság ügy*, 2003. április 29-i ítélet, ügyszám: 50390/99.

⁵³ Lásd a jelentés 87. pontját. Forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

mind pedig az ügyészségi vizsgálatok tapasztalatai alapján egész Európában létező problémáról van szó. Ez nem azt jelenti, hogy a hatóságok erőszakos fellépésével kapcsolatos ügyek ne kerültek volna a Bíróság elé korábban⁵⁴, azonban azok vagy szabadlábon védekező terheltek, vagy pedig őrizetben (esetleg előzetes letartóztatásban) levő gyanúsított sérelmére elkövetett bántalmazásokkal voltak kapcsolatosak, így a dolgozatomban nem vizsgálom őket részletesebben.

Az *Engel* ügyben irányadó tényállás szerint a kérelmezőt fegyveres rablás során tetten érték, az ezt követő lövöldözés során megölt egy rendőrt, egy másikat megsebesített, azonban a tűzharcban ő maga is gerincsérülést szenvedett, 100 %-os rokkanttá vált, csak kerekesszékekben képes mozogni, és pelenkát kell használnia. A kérelmezőt jogerősen életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték, melyet kezdetben a Szegedi Fegyház és Börtönben hajtottak végre, majd a kérelmezőt átszállították Sopronköhidára. A panaszos azt állította, hogy fogva tartásának körülményei embertelen és megalázó bánásmódnak minősültek, és sértették a magánélet tiszteletben tartásához fűződő jogát is. Panaszolta továbbá azt is, hogy a IV. biztonsági csoportba sorolása egészségi állapotára figyelemmel indokolatlan volt, és az fogva tartása embertelen jellegének egyik okaként szolgált, ami ellen ráadásul nem is élhetett jogorvoslattal.⁵⁵

A kérelmező IV. biztonsági csoportba sorolása a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 42. §-a (3) bekezdésének d, pontja alapján történt, ugyanis az általa elkövetett bűncselekményt a jogalkalmazó olyannak ítélte, mint amely mások életét, testi épségét sértette vagy veszélyeztette, és ekként a biztonságos fogva tartás csak őrzéssel, kivételesen felügyelettel biztosítható. A besorolással kapcsolatosan a strasbourgi bíróság idézte a CPT jelentéseit. A CPT 1999-ben megállapította, hogy bár a IV. biztonsági csoportba sorolt fogvatartottak státuszát hathavonta felülvizsgálják, ám az érintettek a biztonsági csoportba sorolás vagy a csoportban maradás indokairól nem kapnak tájékoztatást. A jelentés elfogadását követően a magyar kormány változtatott az irányadó hazai jogszabályokon, így a CPT 2005. március 30. – április 8. között tett látogatását követően elfogadott jelentése már azt tartalmazta, hogy

⁵⁴ Lásd: ECHR, *Kmetty kontra Magyarország* ügy, 2003. december 16-i ítélet, ügyszám: 57967/00., vagy éppen: ECHR, *Balogh kontra Magyarország* ügy, 2004. július 20-i ítélet, ügyszám: 47940/99.

⁵⁵ ECHR, *Engel kontra Magyarország* ügy, 2010. május 20-i ítélet, ügyszám: 46857/06.

háromhavonta kerül sor a IV. biztonsági csoportba sorolt fogvatartottak jogállásának felülvizsgálatára, ugyanakkor a CPT sajnálattal állapította meg, hogy az érintett fogvatartottakat továbbra sem tájékoztatják az intézkedés indokairól, nem fejthetik ki ezzel kapcsolatos álláspontjukat, ráadásul a CPT személyes interjúi során a fogvatartottak úgy ítélték meg, hogy a IV. biztonsági csoportba történő besorolásuk háromhavonta történő felülvizsgálata pusztán formalitás.⁵⁶ Ez alapján a CPT ismételten felhívta a magyar hatóságokat arra, hogy a hatóságok tájékoztassák az érintetteket a IV. biztonsági csoportba sorolásuk indokairól, és tegyék lehetővé véleményük kifejtését is, a besorolás pedig kizárólag olyan személyek vonatkozásában kerüljön alkalmazásra és maradjon fenn, akik esetében ez valóban szükséges. Ez a magyar gyakorlat ellentétes a (korábban már említett) Európai Börtönszabályokkal is, hiszen az 53.7. szabály értelmében „Az a fogvatartott, akivel szemben [speciális magas biztonsági vagy veszélyességi] intézkedést alkalmaznak, jogosult kifogással élni a 70. szabályban foglalt feltételek szerint.”, míg a 70.3. szabály értelmében „Ha a kérelem teljesítését megtagadják vagy a kifogást elutasítják, a megtagadás vagy az elutasítás okát közölni kell a fogvatartottal, és a fogvatartott jogosult független hatóság előtt fellebbezni.”

Véleményem szerint az ügy körülményeinek ismeretében alappal feltételezhető, hogy Engel Zoltán Péter állapota (100 %-os rokkantság) nem tette volna szükségessé a IV. biztonsági csoportba sorolását annak ellenére sem, hogy korábban valóban mások életét, testi épségét sértő magatartást tanúsított, ám nem teljesül a korábban már idézett 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 42. §-a (3) bekezdésének d, pontja szerinti azon további feltétel, miszerint „a biztonságos fogva tartás csak őrzéssel, kivételesen felügyelettel biztosítható”. Megítélésem szerint ugyancsak sérült a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM rendelet 11. §-ának (1) bekezdése is, melynek értelmében „A bv. intézet betegszobáján kell elhelyezni azt a fogvatartottat, akinek egészségi állapota ezt indokolja, de kórházi fekvőbeteg-ellátása nem szükséges.” Megítélésem szerint egy 100 %-os rokkant elítélt „normál” zárkában, és azon belül is IV. biztonsági csoportban történő fogva tartása nem tekinthető megfelelőnek.

⁵⁶ Lásd a jelentés 64. pontját. Forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

A kérelmező azon állításai, melyek szerint egészségi állapota miatt csak akkor tudott mosakodni vagy szükségét elvégezni, ha szobatársai segítettek neki, valamint hogy a szállító járművében hosszú időn keresztül biztonsági öv nélkül szállították, a személyzet pedig őt az övénel fogva, néha a jármű padlóján vonszolta, horzsolásokat okozva neki, megvalósítják az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikke szerinti megalázó bánásmód sérelmét. A Bíróság szerint kétségtelen tény, hogy a kérelmezőt 2006. decemberében egy speciálisan felszerelt fegyintézetbe szállították át, ám ez csak a jogsértés megszűnését eredményezi, és nem értékelhető akként, hogy nem sérült az Egyezmény 3. cikke az átszállítást megelőző időszakban. Gaál Irén megjegyzi, hogy (részben összhangban a kérelmező által a tisztálkodási lehetőségekkel kapcsolatos panasszal) a bv. intézetek egészségügyi részlegében a fürdőhelyiség akadálymentességének hiánya miatt a mozgáskorlátozottak emberi méltóságához való joga is sérülhet.⁵⁷

Mindezekre tekintettel az Emberi Jogok Európai Bírósága megállapította az Egyezmény 3. cikkének sérelmét. Bár az ítélet nem részletezi, de álláspontom szerint különösen az alábbi elemeket találhatta a Bíróság jogsértőnek:

- azt a tényt, hogy a kérelmezőt csak 2006. december 15-én szállították át egy speciálisan kialakított intézménybe, mely egyben annak beismeréseként is értékelhető, hogy ezt megelőzően Engel Zoltán Pétert nem megfelelő intézményben tartották fogva;
- azt a tényt, hogy a kérelmezőt alaptalanul sorolták be a IV. biztonsági csoportba, ekként a fogva tartása során rá irányadó bánásmód nem felelt meg az egészségügyi állapotából következő elvárásoknak, így az kimeríthette a megalázó bánásmód követelményét;
- azt a tényt, hogy a kérelmező 2006. szeptember 4-én keletkezett állítólagos sérülését a hatóságok elmulasztották megfelelően kivizsgálni.

Érdekes ugyanakkor, hogy az ítélet 30. pontja értelmében a Bíróság „csak” a megalázó bánásmód sérelmét állapította meg, azonban megítélésem szerint különösen az utolsó pontban

⁵⁷ GAÁL Irén, MÜLLER Anikó, *A büntetés-végrehajtási jogszabályok magyarázata*, Complex, Budapest, 2011., 119.

említett, állítólagos sérülések ki nem vizsgálása az embertelen bánásmód követelményének sérelmét is megvalósíthatta, melynek azonban abból a szempontból nincs érdemi jelentősége, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága a kérelmező által kért teljes kártérítési összeget (12 ezer euró nem vagyoni kártérítést és 3800 euró ügyvédi munkadíjat) megítélte.

Az *Engel-ügy* végkimenetele tulajdonképpen nem volt előzmény nélküli a strasbourgi bíróság Magyarországgal kapcsolatos gyakorlatában: a *P.M. kontra Magyarország ügy* kérelmezője egy súlyos bűncselekményeit követően elfogásakor gerincsérültté, deréktól bénává, hatalmas testsúlya miatt pedig mozgásképtelenné vált elítélt volt, aki azt sérelmezte többek között, hogy testi higiéniája, mozgatása, szabad levegőre vitele a cella körülményei között lényegében megoldatlan maradt. Az akkor még létező Emberi Jogok Európai Bizottsága elmarasztalta Magyarországot ebben az ügyben, az Egyezmény 3. cikkének megsértése miatt.⁵⁸

5.3 A Különleges Biztonságú Körletek szabályainak értékelése

Esetenként indokolt lehet, hogy a fogvatartottakat valamilyen okból más elítéltektől elkülönítve, különleges(en szigorú) körülmények között tartásuk, melynek magyarázata egyaránt kereshető az elítélt személyiségében, vagy éppen az elkövetett bűncselekmény jellegében. Amennyiben az elkülönítés egyértelműen indokolható, azt rendszeresen felülvizsgálják és megfelelő jogorvoslatot biztosítanak az elítélt számára a döntéssel szemben, úgy ez a különleges bánásmód nem tekinthető az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikke megsértésének. Ennek megfelelően, nem ítélte jogsértőnek a Bíróság Ilich Ramirez Sanchez (közismert nevén Carlos, a Sakál) más raboktól való elkülönített őrzését⁵⁹, azonban két lengyel rab elkülönített őrzését is jogellenesnek találta, mert az nem volt feltétlenül szükséges a börtönbiztonság megőrzése érdekében.⁶⁰

⁵⁸ ECommHR, *P.M. kontra Magyarország ügy*, 1998. szeptember 9-i jelentés, ügyszám: 23636/94.

⁵⁹ ECHR, *Ramirez Sanchez kontra Franciaország ügy*, a Nagykamara 2006. július 4-i ítélete, ügyszám: 59450/00.

⁶⁰ ECHR, *Piechowicz kontra Lengyelország ügy*, 2012. április 17-i ítélet, ügyszám: 20071/07. és ECHR, *Horych kontra Lengyelország ügy*, 2012. április 17-i ítélet, ügyszám: 13621/08.

Az elkülönített őrzéssel kapcsolatosan a közelmúltban egy magyar vonatkozású ügyet is tárgyalt az Emberi Jogok Európai Bírósága. Csüllög Zsigmond kérelmezőt⁶¹ 2006-ban emberölés előkészületében találták bűnösnek, és ötévi különleges biztonságú körletben letöltendő börtönbüntetésre ítélték. A nem jogerős ítélet kihirdetését követően előbb a Sopronkőhidai Fegyház és Börtön büntetés-végrehajtási intézetbe szállították, majd 2006. augusztusában a Különleges Fogvatartást Megállapító Bizottság határozata értelmében a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön büntetés-végrehajtási intézet különleges biztonságú körletébe szállították át. Az átszállítás oka az volt, hogy a büntetés-végrehajtási hatóság előkészületben levő szökésről értesült, azonban az 1995. évi CVII. törvény 30. §-ának (3) bekezdése értelmében az ilyen jellegű információk nem közölhetők a fogvatartottal. A kérelmezőt Sátoraljaújhelyen az *Engel-ügyben* is idézett IV. biztonsági csoportba sorolták (ez volt az alapja a különleges biztonságú körletben történő elhelyezésnek), és bár ezt a döntést rendszeres időközönként felülvizsgálták, azonban minden alkalommal indokolás nélkül hosszabbították meg. A kérelmező hiába fordult a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Főügyészséghez, illetőleg a Fővárosi Főügyészséghez, onnan azt a választ kapta, hogy „a KBK körletbe történő helyezésről a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága illetékes dönteni, így e tekintetben a Megyei Főügyészség nem jogosult intézkedni”. A kérelmező büntetésének utolsó részét a Budapesti Fegyház és Börtön büntetés-végrehajtási intézetben töltötte le, ugyancsak IV. biztonsági csoportba sorolva.

Csüllög elmondása szerint egy zárkában, teljes társadalmi elzártságban kellett letöltenie a büntetését, melyet naponta csak egy órára hagyhatott el, hogy a szabad levegőn tartózkodjon, ráadásul a zárkán kívül mindig megbilincselve kellett lennie. Csak körülményesen tudott látogatókat fogadni, mivel a börtön, ahol elhelyezték, családja lakóhelyétől távol esett, havonta csak egy-két látogatót fogadhatott, és a testi érintkezést sem tették lehetővé számára a családtagjaival.⁶² A Kormány válaszában észrevételezte, hogy a kérelmező összesen 19 alkalommal fogadott látogatókat, televízió és könyvtári könyvek folyamatosan a rendelkezésére álltak, és a börtönlelkészi szolgálatot is igénybe vehette, ekként a Kormány álláspontja szerint jogsértés nem történt.

⁶¹ ECHR, *Csüllög kontra Magyarország ügy*, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30042/08.

⁶² Részletesen lásd: PACSEK i.m. 1.

A Bíróság úgy ítélte meg, hogy a magánzárka intézményét csak kivételesen és ideiglenes jelleggel lehet elrendelni, ráadásul még ezen túlmenően is születtek olyan rendelkezések, melyek még az esetleges szökés veszélye esetén sem voltak indokolhatóak, így például a kérelmező folyamatos megbilincselése a zárkán kívül, vagy olyan rendelkezések alkalmazása, hogy nem tarthatott teafiltert sem a cellájában. A Bíróság azt is fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy bár formálisan valóban felülvizsgálták rendszeresen a kérelmező KBK körletbe történő besorolását, ám azt érdemi indokolás nélkül hagyták jóvá minden esetben. A fentieket együttesen értelmezve a strasbourgi bíróság úgy ítélte meg, hogy a büntetés teljes időtartamának érdemi indokolás nélküli KBK körletben történő letöltése embertelen és megalázó bánásmódnak minősíthető, ekként ellentétes az Emberi Jogok Európai Egyezményével.

Az ügy további érdekessége, hogy a KBK körletben történő elhelyezés felülvizsgálata vonatkozásában a Bíróság úgy ítélte meg, hogy az ügyészség nem tekinthető hatékony jogorvoslati lehetőségnek, hiszen nem rendelkezik azokkal az információkkal, mely alapján felül tudná vizsgálni, hogy min alapult az illetékes börtönparancsnokság döntése és az megalapozottnak tekinthető-e, ezért a hatékony jogorvoslathoz való jogot rögzítő 13. cikk sérelmét is megállapította.

Érdekes megemlíteni, hogy a 2009. évi helyszíni látogatását követően (mely látogatás során a sátoraljaújhelyi büntetés-végrehajtási intézetet is felkereste a látogatóbizottság) tett jelentésében a CPT is észrevételezte, hogy az érintett fogvatartottak nem kaptak írásbeli tájékoztatást a IV. biztonsági fokozatba sorolásukról, ami nehezítette a határozat vitatását, ráadásul sok esetben a besorolás oka (gyaníthatóan) az elítélt által elkövetett bűncselekmény jellege, és szökési múltja volt, nem pedig a konkrét magatartása.⁶³

Polgári Eszter kitér arra, hogy a strasbourgi bíróság által az ítéletben hivatkozott *Rohde ügy* nem csupán hasonlóságokat, hanem eltéréseket is mutat. Bár kétségtelen tény, hogy mindkét

⁶³ Lásd a jelentés 64. és 70. pontját, forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

elítelt különleges biztonságú körletben töltötte büntetését, azonban amíg a dán elítelt mindenféle kulturális tevékenységben részt vehetett, nyelveket tanulhatott és látogatókat is fogadhatott, addig Csüllögöt például a cellán kívül megbilincselve tartották⁶⁴, és a 19 alkalommal történt látogató-fogadási lehetőség sem tűnik magasnak.

Ugyancsak említést érdemel, hogy az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is folytatott vizsgálatot hasonló tárgyban: a vizsgálatot kezdeményező elítelt panasza szerint a KBK-n a felügyeleten kívül senkivel sem érintkezhetett, a fogvatartottaktól teljesen elszigetelték, ami személyiségromboló hatású is volt. A panaszos sérelmezte továbbá, hogy a fogvatartás helye távol esik hozzátartozói lakóhelyétől, a sétaudvar valójában egy körbefalazott térség, a zárkájába pedig napfény sem juthat be.⁶⁵ Az ombudsmani vizsgálat egyebek között megállapította, hogy a Bv. tvr. 33. §-ának (4) bekezdése, valamint a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 45. §-ának (1) bekezdésnek a rendelkezései nincsenek összhangban egymással, mert a Bv. tvr. a különleges biztonságú zárkába, vagy körletre helyezésre nem ad felhatalmazást, ekként az eljárás önkényessége (mely a jogi szabályozás hiányosságára vezethető vissza) megvalósíthatja az embertelen és megalázó bánásmód, valamint a hatékony jogorvoslathoz való jog sérelmét.⁶⁶

A *Csüllög-ügy* egyben arra is példa, hogy „összeérhet” három, egymástól elviekben független ellenőrzési mechanizmus: Csüllög Zsigmond abban a sátoraljaújhelyi büntetés-végrehajtási intézetben töltötte ugyanis jogerős szabadságvesztés-büntetését 2008-ban (a kérelem benyújtásakor), amelyet 2009. tavaszán a CPT látogatóbizottsága a helyszínen is vizsgált, és melyre vonatkozóan az ombudsman ugyancsak végzett vizsgálatokat. A három, egymástól teljes mértékben független fórum összecsengő megállapításaival is magyarázható, hogy a jogalkotó úgy módosította az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet szabályait, hogy 2012. január 1-től kezdődően az elítelt a büntetés-végrehajtási intézet vagy a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka különleges biztonságú zárkába helyezés elrendeléséről és

⁶⁴ POLGÁRI Eszter, *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a különleges biztonságú fogva tartásról. A magánzárka elrendelésének és a jogorvoslathoz való jog hatékony érvényesítésének feltételei*. Jogesetek Magyarázata 2012/2. szám, 62.

⁶⁵ Az állampolgári jogok országgyűlési biztosaának jelentése az AJB-2606/2010. számú ügyben.

⁶⁶ A jelentést részletesen elemzi: PACSEK i.m. 3-5.

meghosszabbításáról szóló határozata ellen fellebbezhet, mely fellebbezést a büntetés-végrehajtási bíróság az irat hozzá érkezésétől számított öt napon belül bírálja el.⁶⁷

VI. Az elítéltek kapcsolattartási jogával kapcsolatos panaszok

Az elítéltek kapcsolattartásának kérdéseit, ideértve a látogatási jogot és a levelezés és telefonálás jogát egyaránt, azért tartom indokoltnak külön fejezetben tárgyalni, mert ezek az esetek (az Emberi Jogok Európai Bírósága következetes ítélkezési gyakorlata szerint) nem az előző fejezetben tárgyalt 3. cikk, hanem a magán- és családi élethez való jogot kimondó 8. cikk egyik aspektusának tekinthetők.⁶⁸

A Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján általában kijelenthető, hogy az elítéltek hozzátartozóik általi látogatásának szigorú felügyelete szükséges beavatkozásnak tekinthető a közbiztonság védelme és újabb bűncselekmények megelőzése érdekében, és kiemelkedően súlyos bűncselekmények elkövetői esetén (mint például a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények elkövetése miatti elítélés) adott esetben akár egy-egy látogatás megakadályozása is jogszerűnek tekinthető.⁶⁹ Ugyanakkor az elítélt védőjével tarthatja a kapcsolatot, és a magán- és családi élethez való jog sérelmének minősíthető, amennyiben az elítélt és védője közötti beszélgetéseket a hatóságok megfigyelik és rögzítik.⁷⁰ Ugyancsak jogsértő, ha a hatóságok egy elítéltet a cellájában (engedély nélkül) rejtett kamerával és lehallgató készülékkel figyelnek meg, és természetesen az ily módon szerzett bizonyítékok büntetőeljárásban történő felhasználása sem engedélyezett.⁷¹ Megítélésem szerint ilyen esetekben az Emberi Jogok Európai Egyezménye tisztességes eljáráshoz való jogot garantáló 6. cikkének sérelme is felmerülhet.

Az elítéltek levelezése két egymástól elkülöníthető csoportba sorolható a levelek címzettje szerint: a hivatalos (hatóságokkal, nemzetközi szervezetekkel, ügyvédekkel folytatott)

⁶⁷ 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 7/C. §

⁶⁸ GRÁD, WELLER i.m. 497.

⁶⁹ ECHR, *Dikme kontra Törökország ügy*, 2000. július 11-i ítélet, ügyszám: 20869/92.

⁷⁰ ECHR, *Georgi Jordanov kontra Bulgária ügy*, 2009. szeptember 24-i ítélet, ügyszám: 21480/03.

⁷¹ ECHR, *Allan kontra Egyesült Királyság ügy*, 2002. november 5-i ítélet, ügyszám: 48539/99.

levelezésre és az e körön kívül eső magánlevelezésre. Az első csoportba tartozó leveleket a lehető legszigorúbb titokvédelem illeti meg, azok kizárólag tiltott melléklet (például kábítószer) alapos gyanúja esetén bonthatóak fel, és ebben az esetben is kizárólag az elítélt jelenlétében van mód a levél felnyitására, tartalmának elolvasására pedig kizárólag elítélt hozzájárulása esetén nyílik lehetőség.⁷² Ez alól kivétel legfeljebb abban az esetben tehető, ha a rendkívül súlyos cselekmények miatt elítélt személyről alaposan feltehető, hogy újabb bűncselekmények elkövetése érdekében összejátszik az ügyvédjével.⁷³ Ugyanakkor a börtönhatóságok szinte tetszőlegesen ellenőrizhetik az elítéltek magánlevelezéseit, így azok felnyitása és elolvasása nem tekinthető az Emberi Jogok Európai Egyezménye sérelmének.

Az egyik első Magyarországgal szemben indult ügyben a kérelmező, Sárközi Sándor kérelmének benyújtásakor, 1993-ban a Budapesti Fegyház és Börtön büntetés-végrehajtási intézményben töltötte jogerősen kiszabott fegyházbüntetését, mely büntetés időtartama alatt több alkalommal a börtönhatóságok által egyértelműen, bélyegzővel megjelölt módon az elítélt távollétében felbontották és elolvasták az elítélt leveleit, közte olyanokat is, amelyeket éppen az Emberi Jogok Európai Bizottságának küldött, illetőleg a Bizottságtól fogadott annak érdekében, hogy eljárást kezdeményezzen Magyarországgal szemben a fogva tartásának körülményeit panaszolva.⁷⁴ A kérelem benyújtásának idején, 1993. áprilisában hatályban levő 8/1979. (VI. 30.) IM rendelet a Büntetés-végrehajtási Szabályzatról meglehetősen tömören szabályozta a büntetés-végrehajtási intézmények elítéltek levelezésével kapcsolatos jogait: az 50. § értelmében „Az elítélt levelezése ellenőrizhető.” Az Emberi Jogok Európai Bizottsága azonban elmarasztalta Magyarországot az elítélt hivatalos levelezésének felbontása miatt. Az elmarasztalás időszakában, 1996-ban már az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 36. §-a (5) bekezdésének d, pontja értelmében az elítélt „levelezése – a hatóságokhoz és a nemzetközi szervezetekhez küldött levelek kivételével – a büntetés-végrehajtási intézet biztonsága szempontjából ellenőrizhető, az ellenőrzés lehetőségéről az elítéltet tájékoztatni kell.” Az 1996-ban hatályba lépett, a szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 86. §-ának (4) bekezdése értelmében pedig

⁷² ECHR, *Campbell és Fell kontra Egyesült Királyság ügy*, 1984. június 28-i ítélet, ügyszám: 7819/77. és 7878/77.

⁷³ ECHR, *Erdem kontra Németország ügy*, 2001. július 5-i ítélet, ügyszám: 38321/97.

⁷⁴ ECommHR, *Sárközi kontra Magyarország ügy*, 1997. március 6-i jelentés, ügyszám: 21967/93.

„Az elítéltnak a hatóságokkal, a nemzetközi szervezetekkel és a védővel való levelezése tartalmilag nem ellenőrizhető. Ha alapos indok merül fel arra, hogy az elítélt részére érkező levelek nem a borítékban megjelölt hatóságtól, nemzetközi szervezettől vagy a védőtől származnak, a levelet az elítélt jelenlétében – jegyzőkönyv egyidejű felvétele mellett – kell felbontani. Az ellenőrzés csak a feladó azonosítására szolgálhat.” A jogszabály-változásnak is köszönhetően a *Sárközi ügy* óta egyetlen alkalommal sem marasztalták el Magyarországot az elítélt levelezésének jogtalan megismerése miatt. Érdekes azonban megjegyezni, hogy többek között Románia, Moldova, Oroszország, Lengyelország, Lettország és Litvánia ellen is indult eljárás hasonló ügyekben.⁷⁵

A *Beck-ügyben*⁷⁶ 1997-ben hozott határozatában az Emberi Jogok Európai Bizottsága Magyarországgal szemben is megerősítette a hivatalos és magánlevelezés közötti különbségtétel létjogosultságát. A Bizottság megállapította, hogy a magánlevelezés véletlenszerű ellenőrzése nem tekinthető olyannak, mint amely túllépné az állam számára megengedett mérlegelési jogkör kereteit, és megerősítette, hogy az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet idézett 36. §-a (5) bekezdésének d, pontjában foglalt előírások megfelelnek a világosság és kiszámíthatóság követelményének. A Bizottság ugyanakkor ebben az ügyében is utalt arra, hogy problémát jelenthet, amennyiben a börtönhatóságok az ügyvéddel vagy éppen a strasbourgi szervekkel folytatott levelezést nyitják fel, hiszen azok abszolút védelemben részesülnek.

A teljesség kedvéért megemlíthető, hogy a *Kokavec-ügyben*⁷⁷ az Emberi Jogok Európai Bírósága nem találta jogsértőnek, hogy egy előzetes letartóztatásban levő terhelt 1994. június 2-a és 1994. október 17-e között nem tarthatta a kapcsolatot élettársával, a nyomozás sikere érdekében. A döntés jogi alapja az 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 118. §-ának (2) bekezdése volt, melynek értelmében „Az előzetesen letartóztatott levelezési és látogatás-fogadási joga – a védőjével való érintkezés kivételével –, valamint a csomagküldeményhez való joga a büntető eljárás eredményessége érdekében korlátozható.” Az Emberi Jogok Európai Bírósága úgy ítélte meg, hogy a nyomozás sikeres lefolytatása (tágabban: a

⁷⁵ GRÁD, WELLER *i.m.* 501.

⁷⁶ ECommHR, *Beck kontra Magyarország ügy*, 1997. január 15-i elfogadhatósági határozat, ügyszám: 23198/94.

⁷⁷ ECHR, *Kokavec kontra Magyarország ügy*, 1999. április 20-i elfogadhatósági határozat, ügyszám: 27312/95.

közbiztonság vagy bűncselekmény megelőzése) szélesebb körű beavatkozást tesz jogszerűen lehetővé, mint szabad személy esetében, és ugyanez az érvelés alkalmazható az előzetes letartóztatásban levő személyekre is, akiknél gyakran felmerül az összebeszélés kockázata.

Ugyancsak a szabadságuktól megfosztott személyek kapcsolattartásához kötődik a *Kovács István Gábor-ügy*⁷⁸, melyben a kérelmező egyebek között arra is hivatkozott, hogy előzetes letartóztatása során mindössze havonta egy óra idejéig fogadhatott látogatókat, mely a magán- és családi élethez való jogának sérelmeként értékelhető. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ebben az ügyben ugyancsak a már idézett 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 118. §-ának (2) bekezdését a kapcsolattartással összefüggésben vizsgálta és megállapította, hogy bár kétségtelen tény, hogy a közbiztonság megóvása vagy bűncselekmények megelőzése a fogva tartott személyek esetében szélesebb jog-korlátozásra biztosítanak lehetőséget, ám egy olyan előírás, mely szerint átlagosan havonta egyszer találkozhat a kérelmező a családtagjaival különösebb indokolás nélkül, szükségtelennek és ekként jogsértőnek értékelhető. Felmerülhet azonban kérdésként, hogy a hazai büntetés-végrehajtási intézetek egyáltalán fizikailag képesek volnának-e a jelenleginél nagyobb gyakoriságú látogatási lehetőséget biztosítani a fogva tartottak számára, mely kérdésre nagy valószínűséggel nemleges választ kell adni.

Említést érdemel, hogy Kovács István Gábor arra is hivatkozott beadványában, hogy a látogatások során nem érinthette meg fizikailag a családtagjait, ám kérelmének ezen részét a Bíróság érdemi vizsgálat nélkül elutasította, elfogadva a bepanaszolt Kormány azon védekezését, miszerint a kérelmező egyetlen hazai fórumon sem kérvényezte, hogy testi érintkezést is létesíthessen a családtagjaival, ekként a belső jogorvoslatokat nem merítette ki e tekintetben. Elképzelhetőnek tartom ugyanakkor, hogy hasonló jellegű ügyben a későbbiekben a Bíróság megállapíthatja legalábbis a magán- és családi élethez való jog sérelmét, amennyiben a korlátozást nem indokolja valamilyen különös körülmény fennállta.

A CPT 2009. évi magyarországi látogatása során ugyancsak kevésnek találta a havi félórában meghatározott minimális látogatási jogosultságot a büntetés-végrehajtási intézetekben, és (a korábbi ajánlásaival egyezően) felhívta a magyar hatóságok figyelmét a vonatkozó

⁷⁸ ECHR, *Kovács István Gábor kontra Magyarország ügy*, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 15707/10.

jogszabályok (és ezáltal a látogatási idő) módosításának szükségességére.⁷⁹ Ugyanakkor a CPT azt is megállapította, hogy valamennyi, a bizottság által felkeresett büntetés-végrehajtási intézetben meglehetősen mostohák a látogatási körülmények: például a miskolci büntetés-végrehajtási intézetben az alagsorban elhelyezett, természetes fény és szellőzés nélküli helyiség, és még az újonnan épült tiszalöki büntetés-végrehajtási intézetben is rendkívül szűkös a látogatásra rendelkezésre álló helyiség. Részben a Kovács István Gábor-ügyhöz kapcsolódóan azonban említést érdemel, hogy Tiszalökon a házastársi látogatások számára alkalmas helyiség is kialakításra került – más kérdés, hogy a jelenlegi jogszabályi környezet ismeretében egyelőre érdemi használat nélkül. Ugyanakkor a CPT 2009. évi látogatását követően tett jelentésére adott válaszában a magyar Kormány 2010. június 8-án azt jelezte, hogy „az új bv. törvény tervezete már konkrétan tartalmazza a közvetlen ellenőrzés nélküli családi látogatás intézményét”⁸⁰, ám e tervezet Országgyűlés elé terjesztésére mind ez ideig nem került sor.

VII. A fogvatartottak bántalmazásával kapcsolatos ügyek

A büntetés-végrehajtás felügyeleti ügyész a jogérvényesüléshez járul hozzá ellenőrzésével, vizsgálataival, tényfeltárásaival és más alkotmányos jogkörei gyakorlásával, a végrehajtás egész folyamatának törvényes keretek között tartását segítve. E feladat hatékony ellátása megköveteli a rendszeres, de a soron kívüli, szükség szerint az azonnali ellenőrzést, vizsgálatot, adott esetben a haladéktalan jogi intézkedési jogosultságot, és minden bűnüldöző, igazságszolgáltató, végrehajtó, igazságügyi igazgatási szerv irányába az indítványozási jogosultságot.⁸¹

A fogvatartottakkal való bánásmód akkor tekinthető törvényesnek, amennyiben az megfelel mind a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, mind az adott állam által vállalt nemzetközi

⁷⁹ Lásd a jelentés 107. pontját. Forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

⁸⁰ Lásd a válasz 57. oldalát. <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-17-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

⁸¹ LAJTÁR i.m. 170.

kötelezettségeknek. Az erre irányuló ügyészi ellenőrzések azért is tekinthetők különösen fontosnak, mert az Emberi Jogok Európai Bíróságához csak egyes, kivételes esetek jutnak el, és azokban is csak évekkel később születik döntés, míg az ügyészi ellenőrzések sokkal rövidebb határidővel, sokkal nagyobb számban képesek ezen problémák vizsgálatára és kezelésére. Ráadásul a strasbourgi bíróság mind ez ideig nem hozott határozatot olyan Magyarországgal kapcsolatos ügyben, ahol a jogerős szabadságvesztés-büntetését töltő elítélt bántalmazásával kapcsolatos kérdéseket kellett volna vizsgálnia, miközben a fogvatartottak emberi jogi helyzetének vizsgálatához ez a kérdéskör is szervesen hozzátartozik.

Több év vizsgálati tapasztalatai alapján megállapítható, hogy Magyarországon relatíve alacsony a fogvatartottak és hozzátartozóik által szóban és írásban előterjesztett panaszok száma. Így a Börtönügyi Szemlében 2003-ban⁸² és 2007-ben⁸³ megjelent, Szűcs András által írt áttekintések szerint 2002-ben mindössze 299, míg 2006-ban 661 volt, melyek többsége elsősorban a fogva tartottakkal szemben alkalmazott hangnemet kifogásolta. Összevetve ezt a legfrissebb statisztikákkal, megállapítható, hogy 2009-ben 695, 2010-ben pedig 767 panasz került a bv. ügyészeknél benyújtásra⁸⁴, azaz az elmúlt bő fél évtizedben a panaszok száma lényegében stagnált.

A benyújtott panaszok, feljelentések alapos kivizsgálása minden esetben megtörtént, és egyetlen esetben sem érte bizonyíthatóan törvénysértő bánásmód a fogva tartott személyt a feljelentése vagy panasza miatt. A fogvatartottak sérelmére elkövetett bűncselekmények közül szám szerint a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás bűncselekménye emelkedik ki: 2002-ben 145, 2006-ban pedig 152⁸⁵, 2010-ben pedig 325⁸⁶ büntetőeljárás indult, ám az eljárások jelentős része már nyomozási szakban megszűnik, azaz vádemelésre sem kerül sor. Érdekes, hogy például 2010-ben egyetlen jogerős marasztaló ítélet sem született ezekben az

⁸² SZÜCS András, *Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről*. Börtönügyi Szemle 2007/3. szám, 73-86.

⁸³ SZÜCS András, *A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon (egy ügyészségi vizsgálat tapasztalatai)*. Börtönügyi Szemle 2003/3. szám, 9-18.

⁸⁴ SZÉKELY István János, *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége. Egy ügyészi vizsgálat margójára*. Börtönügyi Szemle 2011/3. szám, 15.

⁸⁵ SZÜCS [2007] i.m. 76.

⁸⁶ SZÉKELY i.m. 19.

ügyekben, miközben a panaszok több, mint 80 %-a a nyomozás megszüntetésével zárult le⁸⁷, melynek oka meglátásom szerint nem elsősorban a panaszok alaptalansága, hanem sokkal inkább a sértettek alávetettségi (és megfordítva: a feltételezett elkövetők hatalmi) pozíciója. Az elkövetett cselekmények utólagos rekonstruálása szinte lehetetlen, ha az elkövetés helyén nincs videokamera, a fogva tartott személyek pedig nem tudják állításukat semmivel alátámasztani, a feltételezett elkövetők pedig nem működnek együtt a nyomozó hatóságokkal. Nem meglepő ezért, hogy a panaszosok sok esetben sem a cselekmény időpontját, sem az elkövetési helyet, sem pedig az elkövető személyét nem tudják vagy nem akarják megjelölni.⁸⁸ 2011-ben azonban jogerősen is megállapította egy esetben a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás büntette elkövetését a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa⁸⁹, melynek fontos előfeltétele volt, hogy a Budapesti Fegyház és Börtön parancsnoka az ügy tudomására jutásakor feljelentést tett és a sértettet orvos is megvizsgálta.

A 2006-ban lefolytatott ügyészi vizsgálat felhívta a figyelmet arra, hogy amennyiben a fogva tartó intézetek külsérelmi nyomot észlelnek az elítélten, orvosi vizsgálat lefolytatására kerül sor, melyről jegyzőkönyvet kell készíteni és azt a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznek kell megküldeni, a rendőrségi fogdáknál azonban csak akkor kerül sor erre, ha a fogva tartott személy azt állítja, hogy őt bántalmazták. Ez elméletileg azt jelenti, hogy ha a rendőrségi fogdába való befogadás előtt a fogva tartott személyen külsérelmi nyomot észlelnek, de az érintett nem hivatkozik bántalmazásra, úgy a jogvédelmi funkciót betöltő ügyészt nem értesítik még akkor sem, ha a fogvatartott személy nyilatkozatának valósága kétségbe vonható, mert konkrét sérülései nem felelnek meg az általa elmondottaknak. A 2006-ban kelt jelentés éppen ezért javasolta a rendőrségi fogdákra vonatkozó szabályozás módosítását⁹⁰, ám a rendőrségi fogdák rendjéről szóló 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet 17. §-ának (3) bekezdése mind a mai napig úgy fogalmaz, hogy „Az orvosi vizsgálat során írásban kell rögzíteni a fogvatartotton lévő külsérelmi nyomokat, valamint az azok keletkezési körülményeire vonatkozó, illetőleg a külsérelmi nyomok hiányát megállapító orvosi nyilatkozatot. Ha a fogvatartott azt állítja, hogy bántalmazták, az orvosi vizsgálatról

⁸⁷ SZÉKELY *i.m.* 20.

⁸⁸ SZÜCS [2007] *i.m.* 78.

⁸⁹ Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa 6.Kbf.4/2011.6.

⁹⁰ SZÜCS [2007] *i.m.* 84-85.

jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek 1-1 példányát a fogvatartást végrehajtó szervnek, illetve a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyésznek meg kell küldeni.” Ezen szabályozás gyakorlati alkalmazásával kapcsolatosan említést érdemel, hogy 2010-ben arra is volt példa, hogy egy kényszerintézkedés alkalmazása során az elítélt nyolc napon túl gyógyuló sérülést szenvedett, azonban az ügyben elrendelt nyomozás a kényszerintézkedés alkalmazását indokoltnak, arányosnak és jogszerűnek minősítette.⁹¹

Ami a fogvatartottak bántalmazása CPT általi vizsgálatának kérdését illeti, a vizsgált három büntetés-végrehajtási intézményből egyben (Sátoraljaújhely) nem, kettőben (Miskolc, Tiszaölök) azonban feltehetően sor került a fogva tartott személyek bántalmazására. A miskolci büntetés-végrehajtási intézetben a CPT számos hihető, orvosi bizonyítékokkal alátámasztott beszámolót kapott a fogvatartottak fizikai bántalmazásáról, míg a tiszalöki büntetés-végrehajtási intézetben elsősorban pofonokra, ütésekre és rúgásokra került sor a fogvatartottak elmondása szerint, szinte kivétel nélkül irodákban, zárakban vagy a fenyítő körletben, ahol a bántalmazások megtörténtének bizonyítása (amennyiben a fogvatartott nem szenvedett olyan súlyos sérülést, melyet orvosi láttelel is igazolt) szinte lehetetlen.⁹² A CPT fenti megállapításai teljes mértékben összhangban vannak a Szűcs András által tett észrevételekkel. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyan a bizonyítási teher megfordításával könnyítheti hasonló helyzetekben a kérelmezők helyzetét (ti. amennyiben a sérülések bizonyítható módon a fogvatartás alatt keletkeztek, nem a kérelmezőnek kell igazolnia, hogy hogyan sérült meg, hanem a hatóságnak kell igazolnia, hogy a sérülések keletkezésében semmilyen közrehatás vagy mulasztás nem terheli), ám ez a megoldás is kizárólag akkor lehetséges, ha a kérelmező sérülése kellően súlyos és orvosi láttelel készült róla, így a kisebb pofonok, ütések, rúgások alkalmazásával szemben ez az eszköz hatástalannak tűnik. Ugyancsak könnyebbséget jelenthet a kérelmezők számára, hogy a Bíróság adott esetben nem csupán a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalma „anyagi jogi” sérelmét állapíthatja meg, hanem azt is, hogy a nemzeti hatóságok nem vizsgálták ki megfelelően a kérelmező panaszát („eljárásjogi sérelem”).⁹³

⁹¹ SZÉKELY *i.m.* 28.

⁹² Lásd a jelentés 55. pontját, forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf> (2012. október 31-i letöltés)

⁹³ Lásd például: ECHR, *Barta kontra Magyarország ügy*, 2007. április 10-i ítélet, ügyszám: 26137/04.

Ugyan nem a jogerős szabadságvesztés-büntetés töltése során történő sérülésekről van szó, de mégis (az „anyagi jogi” és „eljárásjogi” sérelem különbségének érzékeltetésére) ehelyütt említhető példaként a *Gubacsi ügy*⁹⁴. A kérelmezőt 2006 augusztusában egy koccanásos balesetet követően állították elő a rendőrök Siófokon ittas vezetés gyanújával, majd a vér- és vizeletvizsgálatot követően visszavitték a helyszínre, azonban Gubacsi Gábor megpróbált elszaladni, és eközben elsodorta az egyik rendőrt. Ezt követően előállították, melynek során feltehetően bántalmazták – legalábbis a bántalmazás másnapján készült orvosi látlelet szerint a kérelmező az egész testére kiterjedően (helyenként kifejezetten súlyos) sérüléseket szenvedett. Az ügyben az ügyészség azért szüntette meg a nyomozást, mert bár nem volt kizárható, hogy a sértett sérülései az előállítása során keletkeztek, de a tanúvallomások ellentmondásossága miatt az elkövetők kiléte nem volt megállapítható, azonban az Emberi Jogok Európai Bírósága elmarasztalta Magyarországot a bántalmazások nem megfelelő kivizsgálása miatt. Általában kijelenthető ugyanis, hogy amennyiben egy, az őrizetbe vételét megelőzően egészséges fogva tartott személyen a fogsága alatt sérülések keletkeznek, a hatóságra hárul a bizonyítási teher a sérülések keletkezése vonatkozásában, és kellően nem alátámasztott állami magyarázat hiányában a sérülésekért a felelősség az érintett államot terheli.⁹⁵

Az eset párhuzamba állítható a korábban már elemzett *Engel-ügyben* született ítélet egy pontjával is. Engel Zoltán Péter egy esetben kifogásolta, hogy 2006. szeptember 4-én öt órát kellett eltöltenie egy folyosón folyadékfogyasztási és pelenkacsere lehetőség nélkül, szállítás közben pedig horzsolásokat szenvedett, amikor egy kanyarban a kerekesszékéből kiesett, és övbilincsben, a teste alá szorult kezekkel a jármű padlóján heverve volt kénytelen utazni. Jóllehet a kérelmező másnap orvosi vizsgálatra jelentkezett, ám az ápoló közölte vele, hogy arra csak a következő hét hétfőjén kerülhet sor, látleletet pedig végül csak 2006. szeptember 18-án, azaz két héttel később vettek fel, amikor is külsérelmi nyomot nem találtak a kérelmezőn, így Engel Zoltán Péter panaszát a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézet

⁹⁴ ECHR, *Gubacsi kontra Magyarország ügy*, 2011. június 28-i ítélet, ügyszám: 44686/07.

⁹⁵ ECHR, *EsenYaz kontra Törökország ügy*, 2003. július 22-i ítélet, ügyszám: 29484/95. Hasonló értelemben lásd: ECHR, *Kmetty kontra Magyarország ügy*, 2003. december 16-i ítélet, ügyszám: 57967/00.

parancsnoka bizonyítottság hiányában elutasította, csakúgy, mint a Szegedi Katonai Ügyészség a kérelmező hivatali visszaélés büntette miatt tett feljelentését.

A fogvatartottak bántalmazásához kapcsolódóan jelenleg is folyamatban van az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt a *Benjámín-ügy*⁹⁶, mely talán az első, az elítéltek bántalmazását is sérelmező magyar beadvány a Bíróság előtt. A kérelmező egyebek között azt panaszkolta, hogy miután a Budapesti Fegyház és Börtönből 2004. február 28-án történő megszökését követően néhány órán belül elfogták, megbilincseltek a kezét és a lábát, letépték a ruháját és a földre fektették, majd a fejére térdelve megverték. Ezt követően 40 napot töltött egyedül, éjjel-nappal megbilincselve, és ez idő alatt mindössze hat alkalommal volt lehetősége tisztálkodni. A körülményeket bepanaszolta egy általa meg nem nevezett hatóságnak, melyre választ nem kapott. A kérelmező azt is kifogásolta, hogy 2009. decemberében, amikor átszállították a Szegedi Börtönbe, az orvosi szobában öt börtönőr, egy orvos és egy ápolónő jelenlétében vetkőztették le, és testüreg-vizsgálatnak vetették alá, amikor pedig a kérelmező jelezte, hogy ezt megalázónak tartja a börtönőrök jelenlétében, azok kinevették és azzal fenyegették meg, hogy „segítenek” az orvosnak a vizsgálatban a náluk levő teleszkópos botjuk („vipera”) segítségével, amennyiben fenntartja panaszát. Hasonló vizsgálatra később, 2011. júniusában is sor került, melyet a börtönparancsnoknak és a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek is jelzett, eredménytelenül. Ugyan a dolgozat lezárásakor a magyar Kormány válasza, illetőleg a Bíróság ítélete (vagy elfogadhatósági határozata) sem ismert még, azonban a Bíróság ítélkezési gyakorlata alapján néhány következtetés már előzetesen is levonható. Tekintettel arra, hogy a kérelmet eredetileg 2007. augusztus 16-án nyújtotta be a kérelmező, ezért meglátásom szerint elképzelhető, hogy a Bíróság a 2004. február-márciusi események vonatkozásában a beadványt részben a belső jogorvoslatok kimerítésének hiánya, részben pedig a hat hónapos határidő elmulasztása miatt el fogja utasítani. A belső jogorvoslatok kimerítésének hiánya a 2009. decemberi vizsgálattal összefüggésben is valószínűsíthető, azonban amennyiben a 2011. júniusi vizsgálattal kapcsolatos panaszait bizonyíthatóan jelezte a börtönparancsnoknak és az illetékes ügyésznek, úgy a kérelmet ebben a vonatkozásban érdemben tárgyalhatja majd a Bíróság. Az eljárási kérdésektől függetlenül azonban kijelenthető, hogy az elítéltek bántalmazása (mint történt az a kérelmező elmondása szerint

⁹⁶ ECHR, *Benjamin kontra Magyarország ügy*, ügyszám: 36568/07., 2012. október 11-én kommunikált ügy

2004-ben) minden esetben felvetheti az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkében foglalt kínzás tilalma sérelmét, és a számos börtönőr jelenlétében végzett orvosi vizsgálat pedig adott esetben az ugyancsak a 3. cikkben foglalt megalázó bánásmódnak is minősíthető.

VIII. Az elítéltek választójogának kérdései – egy elhárított probléma

A strasbourgi bíróság a közelmúltban több ügyben is vizsgálta az elítéltek számára biztosítandó választójog kérdéseit, hiszen az Emberi Jogok Európai Egyezménye első kiegészítő jegyzőkönyvének 3. cikke tartalmazza a szabad választásokhoz való jogot. Az Egyesült Királyságban egy 1983-ban elfogadott törvény értelmében a fogva tartottakat automatikusan megfosztják attól a joguktól, hogy részt vehessenek a fogva tartásuk alatt tartott mindennemű helyi, illetve országgyűlési (és európai parlamenti) választáson. Az ügy egészen az Emberi Jogok Európai Bírósága Nagykarárájáig jutott el, mely hangsúlyozta, hogy az elítéltek automatikus kizárása a szavazásból, függetlenül a cselekmény súlyától és a büntetés időtartamától aránytalan, és sérti az Egyezményt, függetlenül attól, hogy egyébként minden állam saját szuverén joga annak meghatározása, hogy a fogvatartottak szavazati jogát hogyan és milyen mértékben korlátozzák.⁹⁷ Ekként a Bíróság nem is találta jogsértőnek 2012. májusában azt az olasz szabályozást, melynek értelmében az állam vagy a jogrendszer elleni bűncselekmények elkövetői, illetőleg a legalább 3 év szabadságvesztésre ítélt elítéltek büntetésük időtartama alatt nem rendelkeznek választójoggal.⁹⁸

A *Hirst No.2. ügyben* született ítéletet követően azonban a brit hatóságok nem módosítottak a vonatkozó hazai jogszabályokon, így a Bíróság 2010-ben kelt újabb ítéletében már nem csupán azt rögzítette, hogy a jogsértés a korábbi ítélet nem megfelelő végrehajtásának következménye⁹⁹, de egyben egy *pilot judgment* eljárás megindításáról is határozott, figyelemmel arra, hogy 2500 hasonló ügy van folyamatban a Bíróság előtt, mely alapján a brit hatóságoknak 2012. november végéig kell akciótervet bemutatniuk a strasbourgi bíróság

⁹⁷ ECHR, *Hirst No. 2. kontra Egyesült Királyság ügy*, a Nagykarára 2005. október 6-i ítélete, ügyszám: 74025/01.

⁹⁸ ECHR, *Scoppola kontra Olaszország No.3. ügy*, a Nagykarára 2012. május 22-i ítélete, ügyszám: 126/05.

⁹⁹ ECHR, *Greens és M.T. kontra Egyesült Királyság ügy*, 2010. november 23-i ítélet, ügyszám: 60041/08. és 60054/08.

ítéletének végrehajtási módjára vonatkozóan. 2012. október végén David Cameron brit miniszterelnök egyértelművé tette, hogy kormányzásának ideje alatt az Egyesült Királyság nem kívánja biztosítani az elítéltek számára a választójogot.¹⁰⁰

Mindez azért is érdemel említést, mert 2012. január 1-jét megelőzően, az Alkotmány 70. § (5) bekezdése értelmében Magyarországon sem volt választójoguk azoknak, akik szabadságvesztés büntetésüket töltötték, ekként Magyarország is alappal számíthatott volna hasonló, a kérelmező(k) számára igazat adó eljárásra. 2012. január 1-jétől (az Alaptörvény hatályba lépésével egyidejűleg) módosult a Bv. tvr. 36. §-ának (6) bekezdés d, pontja, így immáron a szabadságvesztés végrehajtása során az elítéltek ugyan nem választhatóak, azonban választók lehetnek, kivéve ha közügyektől eltiltás hatálya alatt állnak. Ez a jelenlegi megfogalmazás már megítélésem szerint teljes mértékben megfelel a strasbourgi bíróság által kimunkált gyakorlatnak.

IX. Záró gondolatok

Lajtár István megállapítása szerint nincs jogállam korszerű büntetés-végrehajtás nélkül, ez utóbbi pedig elképzelhetetlen a megfelelő garanciális háttér, a végrehajtás törvényességére is kiterjedő, nemzetközi és hazai garancia- és kontroll-rendszer hiányában. Az emberi alapjogok korlátozásakor, így különösen a büntetés-végrehajtás során hatékony védelmet kell nyújtani az emberi jogok megsértésével, az esetleges hatalommal való visszaélésekkel szemben.¹⁰¹ E vonatkozásban kiemelkedő szerepe van a hazai ügyészi szervezetnek, mely általános törvényességi felügyeleti jogköre keretében nyomon tudja követni a jogsértéseket, és fel tud lépni azok elkövetőivel szemben, illetőleg gondoskodik a hatályos jogszabályok érvényre juttatásáról is. Az ügyészi szervezet a vonatkozó jogszabályi háttér, és a tényleges gyakorlat alapján hatékonyan látja el az elítélt jogokkal kapcsolatos törvényességi ellenőrzési feladatokat. A Börtönügyi Szemlében megjelenő, a főügyészségek által a 3/2000. (ÜK. 12.) LÜ h. körlevélben foglaltak szerint a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálynak benyújtott éves jelentéseken

¹⁰⁰ <http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-20053244> (2012. október 31-i letöltés)

¹⁰¹ LAJTÁR *i.m.* 11.

alapuló statisztikák hiteles képet nyújtanak a hazai fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmódról.

A nemzeti jogvédelmi szervezet mellett működő nemzetközi igényérvényesítési mechanizmus, mindenekelőtt a strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlata ugyancsak fontos garanciális szerepet tölt be az elítéltek jogainak érvényesítése során. Amíg azonban a hazai ügyészi szervezet (elméletileg) valamennyi, a fogva tartottakat ért sérelemről értesül, addig az Emberi Jogok Európai Bírósága csak egyes ügyekkel foglalkozhat, miután a kérelmezők a hazai érdemi jogorvoslati lehetőségeiket kimerítették. Az elmúlt néhány évben számottevően nőtt a Magyarországgal szembeni elmarasztaló strasbourgi bírósági határozatok száma, ám véleményem szerint ezek egy típus kivételével egyedi jellegű ügyeknek tekinthetők és ekként kezelendők, általánosításra nem adhatnak okot.

Az elítéltek levelezésére vonatkozó hazai szabályozás és gyakorlat a nemzetközi jogi elvárásokkal teljes mértékben összhangban áll, ekként nem véletlen, hogy mindössze a rendszerváltást követően nem sokkal benyújtásra került *Sárközi-ügyben* került sor Magyarország elmarasztalására. A jelenleg hatályos magyar jogi környezet és joggyakorlat strasbourgi bírósági elvárásokkal való összhangját a Bíróság maga is megerősítette, például a *Beck-ügyben*.

Érdekes következtetésekre ad lehetőséget ugyanakkor a Bíróság 2012. január 17-i, *Kovács István Gábor-ügyben* hozott határozata, melyben a Bíróság elégtelennek és ekként jogsértőnek ítélte azt a hazai jogi előírást, hogy a kérelmező átlagosan havi egy alkalommal találkozhatott a családtagjaival. Az ítélet elemzése során tekintettel kell lenni arra, hogy ez volt az első ilyen típusú Magyarországot elmarasztaló döntése a Bíróságnak, valamint azt is figyelembe kell venni, hogy minden ügy (így különösen az elítéltek elkövetett cselekményén, ebből következően a végrehajtási fokozaton, és egyebek között a fogva tartás során tanúsított magatartásán is alapuló tényállás) egyedi. Nem zárható ki azonban, hogy a *Kovács István Gábor-ügy* adott esetben egy tipikus jogsértés első felismeréseként is értelmezhető, ami viszont komoly problémák forrása lehet már a közeljövőben is, hiszen a hazai büntetés-végrehajtási intézetek fizikailag sem képesek gyakoribb kapcsolattartási lehetőséget

biztosítani az elítéltek számára – ekként nem pusztán a jelenleg hatályos jogszabályok technikai módosításának kérdéséről beszélhetünk ebben az esetben.

A 2011-ben a *Szél-ügyben* született ítélet pedig rámutat egy, a hazai büntetés-végrehajtásra általában jellemző problémakörre, nevezetesen a túlsúfoltságra. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a konkrét ügyben ugyanis a kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmát kimondó 3. cikk sérelmeként értékelte, hogy az elítélt kérelmező számára nem biztosítottak legalább 4 m² életteret a büntetésének végrehajtása során, összhangban a CPT ajánlásaival. A marasztalás ténye, figyelemmel részben a hazai börtönökben általánosan tapasztalt túlsúfoltságra, és figyelemmel a strasbourgi bíróság által megítélt jelentős összegű kártérítésre is, a későbbiekben komoly problémák forrása lehet – ideértve az esetleges újabb elmarasztaló ítéletek megszületését is.

A fogva tartottak egészségügyi ellátásával kapcsolatosan ugyan már két ügyben is sor került Magyarország elmarasztalására (előbb 1997-ben a *P.M. ügyben*, majd 2010-ben az *Engel-ügyben*), ám megítélésem szerint mindkét ügyben a fogva tartottak egyedi egészségügyi állapotának nem megfelelő módon történő kezelésére vezethető vissza a kérelem benyújtása és ekként a strasbourgi marasztaló határozat, azok (csakúgy, mint a CPT jelentései) általános hiányosságokat nem tártak fel.

A KBK körletben történő elhelyezés rendszeres felülvizsgálatának kérdése már a CPT jelentéseiben is szerepelt, és ennek köszönhetően, két lépcsőben jogszabály-módosításra is sor került: előbb a felülvizsgálat gyakorisága változott meg a korábbi 6 hónapról 3 hónapra, majd 2012. január 1-jétől kezdődően az elítélt immáron a büntetés-végrehajtási intézet vagy a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka különleges biztonságu zárkába helyezés elrendeléséről és meghosszabbításáról szóló határozatát is megfellebbezheti. Erre a módosításra tekintettel megítélésem szerint a jövőben a *Csüllög-ügyhöz* hasonló elmarasztaló ítéletre nem lehet számítani, az azonban elképzelhető, hogy már a Bíróság előtt folyamatban levő hasonló ügyekben végül sor kerül Magyarország elmarasztalására.

A fenti ügyeket értékelve, figyelemmel az ügyészégi ellenőrzések tapasztalataira is, a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben az elítéltekkel szembeni bánásmód összességében

kielégítőnek nevezhető. Ahhoz azonban, hogy ez a helyzet legalább fennmaradjon, vagy esetlegesen javuljon, elengedhetetlen az ügyészség folyamatos ellenőrző tevékenysége éppúgy, mint az illetékes nemzetközi testületek kötelező döntéseinek és ajánlásainak megfogadása, azok hazai jogrendszerbe történő megfelelő átültetése – melyre pozitív példákat is láthatunk, legutóbb például az elítéltek választójogának ügyében.

Felhasznált irodalom

- CSEVÁR Antal (szerk.), *Emlékképek az ügyészség történetéből*. Budapest, 1997.
- *Explanatory Report to the European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (<http://www.cpt.coe.int/en/documents/explanatory-report.htm>, 2012. október 31-i letöltés)
- *Fejezetek az ügyészség 130 éves történelméből 1871-2001*. Budapest, 2002.
- GAÁL Irén, MÜLLER Anikó, *A büntetés-végrehajtási jogszabályok magyarázata*. Complex, Budapest, 2011.
- GRÁD András, WELLER Mónika, *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*. HVG-ORAC, Budapest, 2011.
- LAJTÁR István, *A büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyészi munka helyzete és fejlődésének főbb irányai*. In: *Emlékképek az ügyészség történetéből*. Ügyészek Országos Egyesülete, Budapest, 1996.
- LAJTÁR István, *A büntetés-végrehajtás garancia- és kontrollrendszere Magyarországon*. HVG-ORAC, Budapest, 2010.
- PACSEK József, *Zsúfoltság és magány. A fogvatartottak elhelyezésének időszerű kérdései*. Börtönügyi Szemle 2011/4. szám, 1-10.
- PALLO József, TÖRÖCSIK Balázs, *A magyar büntetés-végrehajtás szabályozási környezete az európai elvárások tükrében (2. rész)*, Börtönügyi Szemle 2011/4. szám, 1-12.
- PAULER Tivadar, *Büntetőjogtan*. Buda-Pest, 1873, II.
- POLGÁRI Eszter, *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a különleges biztonságú fogva tartásról. A magánzárka elrendelésének és a jogorvoslathoz való jog hatékony érvényesítésének feltételei*. Jogesetek Magyarázata 2012/2. szám, 58-63.
- SZÉKELY István János, *A fogvatartottakkal való bánásmód törvényessége. Egy ügyészi vizsgálat margójára*. Börtönügyi Szemle 2011/3. szám, 13-32.
- SZENDREI Géza, *A magyar ügyészség évszázadai*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2005.
- SZENDREI Géza, *Szemelvények a tisztii ügyészek feladataiból*, Rejtjel Kiadó, Budapest, 2012.

- SZÜCS András, *A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességének helyzete Magyarországon (egy ügyészégi vizsgálat tapasztalatai)*. Börtönügyi Szemle 2003/3. szám, 9-18.
- SZÜCS András, *Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről*. Börtönügyi Szemle 2007/3. szám, 73-86.
- VÓKÓ György, *A büntetés-végrehajtás törvényességi felügyeletének fontossága, módszerei és eszközei*. Ügyészégi Értesítő 1990/1. szám, 7-14.
- VÓKÓ György, *A bv. ügyész múlt századi feladatairól. Válogatás korabeli írásokból*. Ügyészek lapja 1995/3. szám, 81-85.
- VÓKÓ György, *Európai büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2006.
- VÓKÓ György, *Garanciák. A büntetés-végrehajtást övező biztosítékok*. Börtönügyi Szemle 1998/3. szám, 8-30.
- VÓKÓ György: *Magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs, 2004.
- VÓKÓ György, *Új európai börtönszabályok és magyarázatuk*. Budapest, 2007.
- A Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) jelentése a Magyar Kormány Számára Magyarországi Látogatásáról 2009. március 24-től április 2-ig (forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-hun.pdf>, 2012. február 26-i letöltés)
- A magyar kormány és igazságügyi hatóságok válasza a Kínzás és Embertelen vagy Megalázó Büntetések vagy Bánásmód Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) küldöttségének 2009. március 24-től április 2-ig Magyarországon tett látogatásáról készített jelentésére (forrás: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-17-inf-hun.pdf>, 2012. február 26-i letöltés)

Felhasznált jogesetek

1. Emberi Jogok Európai Bizottsága

- ECommHR, *Beck kontra Magyarország ügy*, 1997. január 15-i elfogadhatósági határozat, ügyszám: 23198/94.
- ECommHR, *Delazarus kontra Egyesült Királyság ügy*, 1993. február 16-i határozat, ügyszám: 17525/90.
- ECommHR, *P.M. kontra Magyarország ügy*, 1998. szeptember 9-i jelentés, ügyszám: 23636/94.
- ECommHR, *Sárközi kontra Magyarország ügy*, 1997. március 6-i jelentés, ügyszám: 21967/93.

2. Emberi Jogok Európai Bírósága

- ECHR, *Allan kontra Egyesült Királyság ügy*, 2002. november 5-i ítélet, ügyszám: 48539/99.
- ECHR, *Balogh kontra Magyarország ügy*, 2004. július 20-i ítélet, ügyszám: 47940/99.
- ECHR, *Barta kontra Magyarország ügy*, 2007. április 10-i ítélet, ügyszám: 26137/04.
- ECHR, *Benjamin kontra Magyarország ügy*, ügyszám: 36568/07., 2012. október 11-én kommunikált ügy
- ECHR, *Campbell és Fell kontra Egyesült Királyság ügy*, 1984. június 28-i ítélet, ügyszám: 7819/77. és 7878/77.
- ECHR, *Csüllög kontra Magyarország ügy*, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30042/08.
- ECHR, *Dikme kontra Törökország ügy*, 2000. július 11-i ítélet, ügyszám: 20869/92.
- ECHR, *Dybeku kontra Albánia ügy*, 2007. december 18-i ítélet, ügyszám: 41153/06.
- ECHR, *Engel kontra Magyarország ügy*, 2010. május 20-i ítélet, ügyszám: 46857/06.
- ECHR, *Erdem kontra Németország ügy*, 2001. július 5-i ítélet, ügyszám: 38321/97.
- ECHR, *EsenYaz kontra Törökország ügy*, 2003. július 22-i ítélet, ügyszám: 29484/95.
- ECHR, *Florea kontra Románia ügy*, 2010. szeptember 14-i ítélet, ügyszám: 37186/03.

- ECHR, *Georgi Yordanov kontra Bulgária* ügy, 2009. szeptember 24-i ítélet, ügyszám: 21480/03.
- ECHR, *Greens és M.T. kontra Egyesült Királyság* ügy, 2010. november 23-i ítélet, ügyszám: 60041/08. és 60054/08.
- ECHR, *Gubacsi kontra Magyarország* ügy, 2011. június 28-i ítélet, ügyszám: 44686/07.
- ECHR, *Hirst No. 2. kontra Egyesült Királyság* ügy, a Nagykamara 2005. október 6-i ítélete, ügyszám: 74025/01.
- ECHR, *Horych kontra Lengyelország* ügy, 2012. április 17-i ítélet, ügyszám: 13621/08.
- ECHR, *Ilascu és mások kontra Moldova és Oroszország* ügy, a Nagykamara 2004. július 8-i ítélete, ügyszám: 48787/99.
- ECHR, *Kalashnikov kontra Oroszország* ügy, 2002. július 15-i ítélet, ügyszám: 47095/99.
- ECHR, *Kmetty kontra Magyarország* ügy, 2003. december 16-i ítélet, ügyszám: 57967/00.
- ECHR, *Kokavecz kontra Magyarország* ügy, 1999. április 20-i elfogadhatósági határozata, ügyszám: 27312/95.
- ECHR, *Kovács István Gábor kontra Magyarország* ügy, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 15707/10.
- ECHR, *Lind kontra Oroszország* ügy, 2007. december 6-i ítélet, ügyszám: 25664/05.
- ECHR, *Mandic és Jovic kontra Szlovénia* ügy, 2011. október 20-i ítélet, ügyszám: 5774/10. és 5985/10.
- ECHR, *McGlinchey és mások kontra Egyesült Királyság* ügy, 2003. április 29-i ítélet, ügyszám: 50390/99.
- ECHR, *Papon kontra Franciaország* ügy, 2001. június 7-i elfogadhatósági határozat, ügyszám: 64666/01.
- ECHR, *Piechowicz kontra Lengyelország* ügy, 2012. április 17-i ítélet, ügyszám: 20071/07.
- ECHR, *Pitalev kontra Oroszország* ügy, 2009. július 30-i ítélet, ügyszám: 34393/03.

- ECHR, *Ramirez Sanchez kontra Franciaország ügy*, a Nagykamara 2006. július 4-i ítélete, ügyszám: 59450/00.
- ECHR, *Scoppola kontra Olaszország No.3. ügy*, a Nagykamara 2012. május 22-i ítélete, ügyszám: 126/05.
- ECHR, *Slawomir Musial kontra Lengyelország ügy*, 2009. január 20-i ítélet, ügyszám: 28300/06.
- ECHR, *Szél kontra Magyarország ügy*, 2011. június 7-i ítélet, ügyszám: 30221/06.
- ECHR, *Vasyukov kontra Oroszország ügy*, 2011. április 5-i ítélet, ügyszám: 2974/05.
- ECHR, *Xiros kontra Görögország ügy*, 2010. szeptember 9-i ítélet, ügyszám: 1033/07.

3. Magyar bírósági döntések

- Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa 6.Kbf.4/2011.6.